

Institutionen för Individ och Samhälle
Socialpedagogiska programmet
SOP 09, Campus

”Det kan hända att jag kommer fram till att det är något annat som behövs än det du önskar dig”

-En studie om hur socialsekreterare hanterar frågor om delaktighet och etik

”It may be that I come to the conclusion that there is something else needed than what you wish”

-A study of how social workers deal with issues of participation and ethics

Annelie Gustafsson

Lina Ingemarsson

Examensarbete i Socialt arbete, 15 hp

Handledare: Martin Molin

Vårterminen 2012

SAMMANFATTNING

Titel:	”Det kan hända att jag kommer fram till att det är något annat som behövs än det du önskar dig” – En studie om hur socialsekreterare hanterar frågor om delaktighet och etik
Författare:	Annelie Gustafsson och Lina Ingemarsson
Nivå/arbetets art:	Kandidat/examensarbete, 15 hp
Ämne:	Socialt arbete
Program:	Socialpedagogiska programmet, 180 hp Högskolan Väst
Termin:	Vårterminen 2012
Handledare:	Martin Molin

Det är en kvalitativ studie som beskriver och analyserar hur yrkesverksamma inom socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet och etik vid utredning av ärenden som rör öppenvårdsinsatser för ungdomar. Fokus är på strategier som personal inom socialtjänsten ger uttryck för när det gäller hinder och förutsättningar att arbeta delaktighetsfrämjande och i synnerhet när det gäller att hantera etiska dilemman som kan uppstå i handlägningsprocessen.

Tillvägagångssättet var att utgå ifrån kvalitativa forskningsintervjuer. Fem socialsekreterare från två olika kommuner har intervjuats och materialet analyseras med stöd i sociokulturell teori och organisatorisk teoribildning. Teman som utkristalliserade sig var delaktighet, etik, handlingsutrymme, samverkan, organisation, kompetens och tid. De främsta hinder som har framkommit i studien är att de yrkesverksamma inom socialtjänsten har svårt att fullt ut skapa delaktighet på grund av olika faktorer. Med studien har det visats att organisatoriska faktorer, ett begränsat handlingsutrymme samt tid har en stor inverkan och kan ses som ett hot gentemot kvaliteten och skapande av delaktighet. De främsta förutsättningarna som framkommit i studien är att handlingsutrymme, kunskap och erfarenhet ses som en möjlighet för att skapa delaktighet.

Nyckelord: Delaktighet, ungdomar, socialtjänst, öppenvårdsinsatser, BBIC, handlingsutrymme, sociokulturellt perspektiv, etik.

ABSTRACT

Title:	"It may be that I come to the conclusion that there is something else needed than what you wish" -A study of how social workers deal with issues of participation and ethics
Authors:	Annelie Gustafsson och Lina Ingemarsson
Level:	Bachelor´s Thesis, 15 Higher Education Credits
Subject:	Social Work
Program:	Program in Social pedagogy, 180 Higher Education Credits University West
Term:	Spring term 2012
Supervisor:	Martin Molin

It is a qualitative study that describes and analyzes how professionals deal with social issues of inclusiveness and ethics in the investigation of cases involving interventions for adolescents. The focus is on the strategies that staff in social services expressed in terms of obstacles and opportunities for working participatively and especially when it comes to dealing with ethical dilemmas that may arise.

The method used was qualitative research interviews. Five social workers from two different municipalities were interviewed and the material is analyzed on the basis of socio-cultural theory and organizational theory. Themes that emerged were participation, ethics, discretion and flexibility, collaboration, organization, skills and time. The main obstacles that have emerged in the study are that those who work in social services have had been difficulties to fully create participation due to various factors. The study has shown that organizational factors, limited room for maneuver, and time has a huge impact and can be seen as a threat towards quality and job involvement. The main conditions that have emerged in the study is that discretion, knowledge and experience as an opportunity to create participation.

Keywords: Participation, youth, social services, outpatient care, BBIC, freedom of action, socio-cultural perspective, ethics.

Förord

Vi vill tacka vår handledare Martin Molin fil dr i handikappvetenskap och docent i socialt arbete vid Högskolan Väst. Vi vill också tacka de informanter inom socialtjänsten som ställt upp på intervjuer och delgett sina upplevelser av hur de ser på sitt arbete. Tack även till våra respektive familjer, våra barn vars mammor befunnit sig någon annanstans i tankarna under en period. Vi hoppas att vi inte avskräckt dem till att själva läsa vidare längre fram i livet.

Tack!

Annelie Gustafsson och Lina Ingemarsson

Trollhättan 2012

Innehåll

1 INLEDNING	8
1.1 Syfte och frågeställning	10
2 BAKGRUND	12
2.1 Socialtjänst och BBIC	12
3 TEORETISK REFERENSRAM.....	15
3.1 Centrala begrepp	17
4 AKTUELLT KUNSKAPSLÄGE.....	21
5 METOD	26
5.1 Urval och genomförande	26
5.2 Datainsamlingsmetoder	27
5.3 Validitet och reliabilitet	29
5.4 Bearbetning och analys av materiel	30
5.5 Etiska överväganden	31
6 RESULTAT	33
6.1 Förutsättningar för delaktighet	33
6.1.1 Samverkan	34
6.1.2 Kompetens	35
6.2 Hinder för delaktighet	35
6.2.1 Tid	36
6.3 Etik	37
6.4 Organisation och handlingsutrymme	38
7 ANALYS	40
7.1 Den mobiliserande strategin	40

7.2 Den disciplinerande strategin	42
7.3 Den pragmatiska strategin	45

8 DISKUSSION OCH SLUTSATSER 47

8.1 Studiens slutsatser delaktighetsfrämjande och legitimitet	47
8.2 Studiens bidrag till aktuellt kunskapsläge	48
8.3 Reflektion kring planering och genomförande av studien	49
8.4 Förslag på fortsatta studier	49

9 REFERENSER 50

Bilaga 1 - Informationsbrev

Bilaga 2 - Intervjuguide

1 Inledning

Vi har valt att studera hur yrkesverksamma inom socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet för ungdomar som får öppenvårdsinsatser via Socialtjänstlagen (2001:453) samt vilka etiska dilemman som kan uppstå. Utbildningen vid det socialpedagogiska programmet väcker frågor om hur delaktighet visar sig och hur vi i framtiden kan arbeta med delaktighet i socialt arbete. Vi har båda varit i kontakt med ungdomar genom vår utbildning och vid tidigare arbeten. Vi vill i vår studie med hjälp av teorier och aktuellt kunskapsläge se hur personal inom socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet och etik. De teorier och studier vi valt att förhålla oss till är delaktighet sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv samt ett organisatoriskt perspektiv. Sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv beskrivs delaktighet genom att människan utvecklas av sina handlingar i en socialisation där samspelsmönster och föreställningar ses som en viktig del (Säljö, 2000).

Med ett organisatoriskt perspektiv förhåller vi oss till delaktighet genom att se på hur organisationen och dess aktörer hanterar frågor om delaktighet. Hjärne och Mäkitalo (2008) lyfter fram de dilemman som kan uppstå dels genom att individen förväntas se sin situation utifrån organisationens perspektiv men också att institutionen har i uppgift att upprätthålla de kunskaper och normer som finns i samhället.

Vi vill veta hur personal inom socialtjänsten ser på begreppen delaktighet och etik kopplat till de lagar och förordningar som finns. Hur hanterar de frågor om delaktighet och etik i sitt arbete med utredningar som ligger till grund för öppenvårdsinsatser?

I november 2010 redovisade Socialstyrelsen att cirka 28 300 barn och unga hade en eller flera öppenvårdsinsatser. Det som Socialstyrelsen redovisar som öppenvårdsinsatser är *strukturerade öppenvårdsprogram enligt Socialtjänstlagen (SoL), behovsprövat personligt stöd enligt SoL samt kontaktperson och eller kontaktfamilj enligt SoL*. *Strukturerade öppenvårdsprogram* innefattar individuella målinriktade program som ska vara regelbundna samt tidsbegränsade. Den enskilda vistas i programmet under t.ex. Hel- eller halvdagar. *Behovsprövat personligt stöd* avser stöd och behandling som kan utföras av socialsekreterare, familjepedagog eller ungdomsbehandlare som ges till barnet eller den unga. *Kontaktperson* förklaras som en person som har till uppgift att hjälpa den enskilda eller dennes närmaste i de personliga angelägenheterna. Denna person utses av socialnämnden. *Kontaktfamilj* innebär att den familj som har blivit utsedd av socialnämnden har i uppgift att finnas till hands och regelbundet ta emot barnet i sitt hem (Socialstyrelsen, 2011). Socialtjänsten gör en utredning, analys samt en bedömning av ungdomars situation och behov. De fokuserar även på

föräldrarnas förmåga att tillgodose den unges behov samt hur familjenätverket ser ut kring den enskilda ungdomen (SOSFS 2006:14). För att insatsen ska kunna ges ska alltid en utredning göras vilken ska vara grunden till att en insats ska vara befogad. När en anmälan kommer till socialtjänstens kännedom om att ett barn eller ungdom far illa så gör socialtjänsten en förhandsbedömning som därefter kan följas upp av en utredning som ska ta högst 4 månader. Med en utredningsprocess menas att socialtjänsten genomför en utredning som senare kan leda till någon form av insats. ”Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden” (SoL 2001:453). Socialtjänsten som beslutar om olika slags insatser för barn och unga använder sig av myndighetsövning. Socialnämnden i sin tur fattar beslut eller delegerar över besluten till socialtjänsten (Lindevall & Molberg, 2005). Lindevall och Molberg lyfter fram att i socialtjänstlagen finns det riktlinjer som säger att dokumentation skall ske när beslut om stödinsatser, behandling eller vård är genomfört och bestämt för enskilda individer. Vidare så belyser de att dokumentation gör utredningsprocessen mer rättssäker och det blir mer kontinuitet i arbetet. När det kommer till dokumentation om själva insatsen så är den till hjälp i den fortsatta bedömningen om insatsen skall fortgå, avslutas eller förändras av något slag. Dokumentationen ska följa ärendet och det som är betydelsefullt ska dokumenteras. Vidare ska dokumentationen vara klart formulerad samt att det ska framgå när anteckningarna är gjorda av handläggaren i ärendet (Lindevall & Mollberg, 2005). En utredning ska inte inledas som en form av insats utan utredningen ska pröva om det kan bli aktuellt med bistånd enligt SoL (2001:453) och LVU (1990:52). Utredningen ska syfta till att samla, värdera och lägga ihop information som sedan kan göra det möjligt till beslut och bedömning. Socialstyrelsen har tagit fram en skrift om allmänna råd som lyfter fram vikten av att ha barnperspektivet med i utredningar som rör barn och ungdomar den betonar att insatser som rör den unga ska utformas och genomföras tillsammans med ungdomen själv (SOSFS 2006:14).

Enligt Svensson (2011) tenderar socialarbetare som professionella praktiker att arbeta efter mallar och forskningsbaserade paketlösningar och system som styr det pågående arbetet istället för kvalificerade bedömningar i arbetslag. Han menar att socialarbetare som profession är beroende av kontexten och organisationen för att utöva sitt arbete (Svensson, 2011).

BBIC (Barns behov i Centrum) är ett handläggningssystem i social barnavård som ska vara till hjälp för bland annat socialsekreterare för att kunna se om den unge behöver insatser enligt SoL (2001:453) eller Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga – LVU (1990:52). Det är socialstyrelsen som ger kommunerna licens att använda BBIC som ett

handläggningssystem (Dahlberg & Forssell, 2006). Många kommuner använder BBIC som ett handläggningssystem och socialsekreterarna har erfarit att BBIC är ett tidskrävande handläggnings och dokumentationssystem. Detta har på flera håll skapat kritiska röster kring hur BBIC ska användas.

Utöver de lagar som socialtjänsten följer i placering av barn och ungdomar finns även Socialstyrelsens författningssamling som ett styrande dokument att förhålla sig till. Personal inom socialtjänsten som handlägger ärenden och handhar uppföljningen av ärenden som rör barn och unga bör enligt styrande dokument, arbeta utifrån att säkerställa barnets eller ungdomens inflytande samt delaktighet i den aktuella processen med ett professionellt förhållningssätt. Personal bör också i sitt förhållningssätt och bemötande göra etiska överväganden och ställningstaganden (SOSFS 2006:14). Vår uppfattning är att det ställer ungdomars delaktighet i utredningen i fokus och det gör i sin tur att handläggare vid socialtjänsten bör fokusera på att arbeta tillsammans med ungdomen.

Forskning visar att det är viktigt för unga att vara delaktiga i och bestämma om ämnen och frågor som rör deras nära miljö så som hem, skola och fritid (Nordenfors, 2010). Nordenfors visar att det i vissa fall har en avgörande betydelse vem som är utreder och vem det är som handlägger. Handläggaren ska ta tillvara på och finna bra balans mellan att ungdomen ska få sin röst hörd och dennes behov av skydd men handläggaren ska även kunna bedöma i vilken utsträckning ungdomens åsikt ska ha betydelse för det som ska utredas alternativt kopplat till ungdomens ålder och mognad.

1.1 Syfte och frågeställningar

Ett övergripande syfte med studien är att beskriva och analysera hur yrkesverksamma inom socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet och etik vid utredning av ärenden som rör öppenvårdsinsatser för ungdomar. Med studien vill vi belysa hur socialtjänsten som organisation arbetar delaktighetsfrämjande samt hur deras handlingsutrymme ser ut. Med anledning av vår studie vill vi se vilka hinder och förutsättningar socialtjänsten som samhällsinstitution ställs inför i sitt arbete med delaktighet för ungdomen.

Mer specifikt inriktar sig studien på att diskutera de strategier och förhållningssätt som personal inom socialtjänsten ger uttryck för när det gäller att arbeta delaktighetsfrämjande och i synnerhet när det gäller att hantera etiska dilemman som kan uppstå i handläggningsprocessen. Tidigare forskning visar att samhällsinstitutioner så som exempelvis skola och arbetsförmedling, på olika sätt fostrar och socialiserar medborgaren till att lära sig

se sin situation ur institutionens perspektiv. En sådan fostran och socialisation kan innefatta såväl mobiliserande som disciplinerande moment (Hjörne & Mäkitalo, 2008). Vår huvudsakliga problematisering är att förstå och tolka hur de mobiliserande och disciplinerande momenten hanteras inom socialtjänsten. Utifrån denna bakgrund vill vi undersöka följande frågeställningar:

- Hur reflekterar socialarbetaren kring delaktighet och etik i handläggningsprocessen?
- Hur definierar och hanterar socialarbetarens sitt handlingsutrymme?
- Hur kan socialarbetarens syn på handläggningssamtalet förstås i termer av institutionella praktiker och sociokulturell teoribildning?

Socialarbetare inom socialtjänsten som handlägger ärenden som rör öppenvårdsinsatser för ungdomar har i vår studie genom kvalitativ forskningsintervju fått besvara ovanstående frågeställningar.

2 Bakgrund

Vi vill i bakgrunden lyfta fram hur socialtjänsten arbetar utifrån de lagar och förordningar som finns med i arbetet med barn och unga. I bakgrunden belyses Socialstyrelsens allmänna råd för vad som ska gälla för handläggning av ärenden som rör barn och unga samt handläggningssystemet BBIC (Barns behov i Centrum) som finns att tillgå som ett redskap i utredningar.

2.1 Socialtjänst och BBIC

Delaktighet ses som en av grundpelarna i barnkonventionen. Svensk lagstiftning är inte styrd av barnkonventionen, men rättar sig ändå efter den. Viktigt är att barnen och ungdomen är i fokus. Barn och ungdomar ska ha rätt att få ha åsiktsfrihet och en rätt att få komma till tals (Konventionen om barnets rättigheter, 2006 artikel 12). Föräldrabalken (1949:381) 6 kap 1 § är en inledande bestämmelse om att barn har rätt till trygghet, omvårdnad och en god uppfostran. Barnet ska också respekteras för sin egenart och aktning för sin person (1983:47). I SoL (2001:453) 11 kap 10 § står det beskrivet att barn över 15 år har rätt att själva föra sin talan i ärenden och mål. Utredarna ska ta hänsyn till barnets vilja och upplevelse av sin situation.

Insatser som behovsprövat personligt stöd är den insats som till största del barn och unga, cirka 24 600 berördes av under 2010. Barn och unga som beviljats kontaktperson eller kontaktfamilj var 20 700 under år 2010. I de strukturerade öppenvårdsprogrammen år 2010 var det 9 800 barn och unga som fick den insatsen. De öppenvårdsinsatser som finns inom socialtjänstens öppenvård ges i form av bistånd enligt SoL 4 kap 1 § (2001:453). Den insats som berör kvalificerad kontaktperson innebär att ungdomen får särskilt stöd och särskild vägledning som handlar om att motverka brottslig verksamhet, missbruk eller annan socialt nedbrytande handling. Insatsen kvalificerad kontaktperson finns inte med i statistiken då socialstyrelsen inte fått in tillräckligt med rapporterade insatser (Socialstyrelsen, 2011).

Socialstyrelsen har tagit fram riktlinjer och allmänna råd som ska gälla för personal inom socialtjänsten som handlägger ärenden som rör barn och unga (SOSFS: 2006:14).

Lagstiftningen har förändrats sedan 1990-talet då det gäller barn i utsatta miljöer som upplever familjevåld. Eriksson och Näsman (2009) beskriver i sin studie barns delaktighet i utredningsprocessen samt utredarens bemötanden. Författarna menar att barns delaktighet i utredningen hjälper barnet i dennes process när det gäller återhämtningsprocessen i

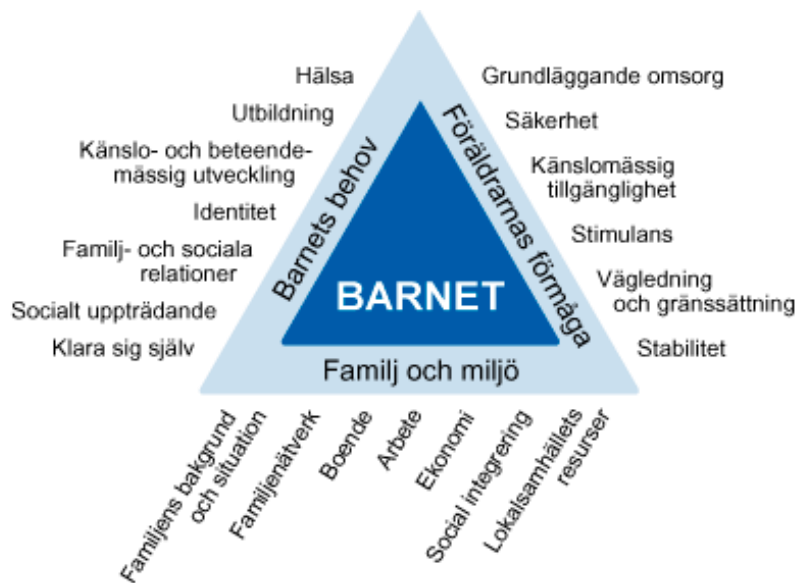
våldsrelaterade relationer. Från år 2006 har barn i Sverige rätt att säga sin åsikt i samband med var de ska bo och vem de ska ha umgänge med (Prop 2005/06:99, SFS 1998:319).

BBIC (Barns behov I Centrum) kom till som en hjälp i utredningar för att stärka barnets ställning. Materialet är inspirerat av det engelska systemet Looking After Children System som infördes på 1990-talet i England efter ett stort forskningsarbete och som bygger på att utredarna ska få ett bättre sätt att planera, utreda och följa upp barnet. Barnet ska i utredningar få en bättre chans att uttrycka vad de tänker och tycker och ha en chans att påverka sin livssituation i enlighet med det som sägs i socialtjänstlagen och vad FN:s barnkonvention säger. BBIC är ett redskap som socialtjänsten använder i sin utredning för placeringen av barn och ungdomar. BBIC har till syfte att stärka barnets ställning och arbetar direkt mot LVU kommitténs förslag som grundar sig i att barnet och ungdomen ska få komma till tals om sin egen hemsituation. Dahlberg och Forssell (2006) beskriver att i Sverige prövades BBIC först 1995-1996 i samband med familjehemsplacerade barn men från 1999 har kommuner i Sverige börjat använda systemet. Socialstyrelsen ger kommuner licens att använda sig av BBIC. Sju kommuner började då med BBIC som bygger på att utredarna ska få ett bättre sätt att planera, utreda och följa upp barnet. Systemet vänder sig till barn och ungdomar i åldrarna 0-20 år där man har som utgångspunkt att få ett gott samarbete med barnet och nätverket runt barnet. Vidare beskriver Dahlberg och Forssell (2006) att BBIC:s grundprinciper bygger på nio olika principer som har som syfte att göra utredningsarbetet och uppföljningsarbetet bra och lättförståeligt. Till sin hjälp tittar man på barnet och den ungas ställning genom de lagar och förordningar som gäller, där barnet och den unge står i centrum. Vidare beskriver de att barnet och den unge utvecklas i ett samspel med sin omgivning och i det sammanhang som individen befinner sig i därför blir barnets behov, hur föräldrarnas förmåga ser ut samt hur det ser ut runt individen i hennes närmiljö av avgörande betydelse. Kunskap och erfarenhet som är beprövad är också viktiga faktorer som spelar stor roll i utredningsarbetet där utredaren tar del av relevanta forskningsrön samt nationell och lokal statistik. Runt barnet finns resurser och svårigheter som är till för att utredas för att kartlägga behoven (Dahlberg och Forssell, 2006).

Det är viktigt att se till att alla barn får möjlighet att utvecklas och därför tittar man på hur behovet av skydd ser ut för barnet och den unge. Sedan väljer man att utgå från att ett bra samarbete med barnet och deras familjer främjar utredningen och relationen som i slutändan gagnar barnet. Samverkan med andra myndigheter som skola och barnavårdscentralen (BVC) är viktiga i bedömningen av insatser. Under tiden som utredningen pågår så kan det vara aktuellt med insatser för barnet exempelvis vid anknytningsbrister hos föräldern. Utredningen blir en grund för planering samt att följa upp insatser (Dahlberg och Forssell, 2006).

De bärande grundprinciperna i BBIC är utvecklingsekologisk teori, teorier om skydd och riskfaktorer samt kritiska perioder i barns utveckling samt anknytningsteori. Utöver detta tillkommer teorier om familjers funktion, föräldrarnas omsorgsförmåga samt olika familjestilar. Det som är karaktäristiskt för BBIC utförandet är triangeln som beskriver barnens behov, faktorer i familjen och miljön runt barnet. Triangeln kan vara ett hjälpmedel för att förstå föräldrarnas förmåga (Dahlberg & Forssell, 2006).

BBIC triangeln

(Socialstyrelsen, 2002-110-20 s.13)

Triangeln visar de grundprinciper som vi har tagit upp tidigare i texten och som bygger på barnets utveckling sett utifrån ett helhetsperspektiv. Tanken är att faktorer i barnets och omgivningens liv har med varandra att göra och detta behöver socialarbetare uppmärksamma i utredningsarbetet. Triangeln ska ge en klar struktur för att kunna hämta in den information som är relevant för en utredning. Syftet med triangeln är också att den ska kunna vara ett redskap, som en form av tankemodell för yrkesgrupper som arbetar kring barn och unga. Barnet i utredningar ska få en bättre chans att uttrycka vad de tänker och tycker och ha en chans att påverka sin livssituation i enlighet med det som sägs i socialtjänstlagen och vad FN:s barnkonvention säger.

3 Teoretisk referensram

I den teoretiska referensramen väljer vi att belysa sociokulturellt perspektiv samt organisatoriskt perspektiv och vidare förklara innebörden med de olika perspektiven. Relevansen för att ta med dessa perspektiv är att få en förståelse för hur socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet, etik och organisation.

Sociokulturellt perspektiv och organisatoriskt perspektiv

I flera samhällsinstitutioner uppstår dilemman i arbetet då det finns skilda värderingar, principer och perspektiv. För att hantera dessa dilemman försöker de institutionella aktörerna skapa en form av kreativa lösningar. Institutionerna har även i uppgift att producera och upprätthålla de normer och kunskaper som finns i samhället (Hjörne och Mäkitalo, 2008). Hjörne och Mäkitalo (2008) beskriver vidare att det är i mötet mellan den enskilda individen och institutionen som arbetet sker med att organisera och ge form åt institutionens normer. I vår studie vill vi se hur socialarbetaren hanterar frågor om bl.a. delaktighet för ungdomen som kan förstås i termer av institutionella praktiker och sociokulturell teoribildning. Termen institutionella praktiker i denna studie syftar till socialtjänsten och socialarbetare i handläggningssamtal. Sociokulturell teoribildning kan förklaras genom att socialarbetaren argumenterar för socialtjänstens relevans där man förhåller sig till normer och kunskaper som finns i samhället. Men det är också genom sociokulturell teoribildning som språket är viktigt för socialarbetaren där de institutionella praktikerna behöver fokusera på lärande och social formering. ”Det är genom kommunikativa praktiker och deras olika former av institutionalisering som kunskaper och perspektiv materialiseras och upprätthålls över tid” (Hjörne och Mäkitalo, 2008 s. 188).

I ett sociokulturellt perspektiv ligger samspelet med andra människor i fokus där kommunikation mellan människor är det som gör att individen utvecklas. Kommunikationen blir en länk mellan det som vi innerst inne tänker och interaktionen med andra i vår omgivning. Delaktigheten sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv beskriver att människan utvecklas genom sina handlingar i en socialisation där samspelelmönster och föreställningar ses som en viktig del (Säljö 2000). Vår uppfattning är att ungdomar som ska ta del av samhällets resurser i form av en eventuell placering i öppenvårdsinsatser är beroende av interaktionen mellan människor för att ta till sig hjälp och utvecklas som individer. I ett sociokulturellt perspektiv blir vi benägna att säga att individer ser olika saker i sin omvärld och benämner detta på sätt som kan skilja dem åt (Säljö 2000).

Svensson (2011) diskuterar en rad begrepp för kontroll och styrning av professionellt arbete i sin artikel. Han vill med artikeln belysa olika former av kontroll, ansvar, legitimitet samt styrning utifrån bland annat socialtjänst. En fråga som är genomgående i artikeln är hur professionellt ansvar skiljer sig åt mot andra former av ansvar. Vidare i artikeln tar han upp hur klientmötet ser ut i socialtjänstens arbete. Klienter är bra kontrollanter när det gäller socialtjänsten. De har lagen bakom sig och kan på det sättet skapa inflytande och makt när det kommer till planering av insatser. Om en klient väljer att överklaga ett beslut så har klienten enligt socialtjänstlagen rätt till detta i förvaltningsdomstol. På detta sätt kan man säga att klienter på olika arenor har makt och kontroll när det kommer till samtycke av tjänster. Det har visat sig att större valfrihet och en ökad kunskap hos klienten kan leda till större inflytande, men också till en tätare kontakt mellan yrkesutövare och klient (Svensson, 2011).

Det beslut som professionella fattar legitimeras av förvaltningsregler, de yrkesetiska regler som de professionella arbetar efter, samt kunskap och erfarenhet som den professionella besitter tillsammans med det kollegiala sammanhanget. Detta och främst kunskap och professionsetik samt beprövad erfarenhet ligger till grund för det beslut som fattas i arbetet. Då man väljer att se på kollektiv kollegial professionell styrning och dess ansvar så sker utförandet och valet av tjänster som utövas av professionella i allt mindre utsträckning. I stället har individuell professionell styrning fått ett större inflytande och ansvaret har flyttats från professionell kollegialitet som har sin grund i kunskap till den enskilda individens behovstillfredsställelse och organisationsledningars effektivitet. Det som har försvagat förvaltningsstyrningen är avreglering och ramlagar som istället ersätts och styrs på ett mer företagsliknande sätt med mål och bestämda åtgärder för att mäta effektivitet. Individen definieras mer som en kund med former för valfrihet. När det kommer till studier som tittar på socialarbetarens roll så glöms det ofta bort att professionen är beroende av kontexten. Det är genom mötet med klienter som yrkesutövning med ansvar kan ske. Professionen är beroende av arbetsorganisationen där ett visst ledarskap finns med och som är beroende av marknaden och efterfrågan. När kunskapen och valfriheten samt resultatkontrollen ökar hos individerna så blir också konkurrensen från omgivningen och externa aktörer större för individen. Detta har skett genom efterfrågan och inflytandet på tjänster som baseras på resultat och utvärderingar (Svensson, 2011).

Valet av organisationsperspektivet samt det sociokulturella perspektivet förklarar studiens syfte som är att se på hur socialarbetaren hanterar frågor om delaktighet, etik och organisation. Det sociokulturella perspektivet används för att förstå de yrkesverksamma arbete med enskilda individer. Genom att de yrkesverksamma kommunicerar och samspelar

med individen kan denna utvecklas att se sin situation och vad som är tänkt med utredningen och en eventuell insats, här arbetar kommunikationen i mötet för att till viss del implementera institutionens normer (Hjörne och Mäkitalo, 2008). Organisatoriskt perspektiv syftar till att förstå hur de yrkesverksamma med hjälp av organisationen med dess lagar och förordningar påverkas i sin roll och hur de utifrån det beskriver sitt handlingsutrymme. Organisatoriskt perspektiv kan även vara till hjälp för att se på vilka organisatoriska förutsättningar/hinder det kan finnas för att skapa delaktighet för individen. Det handlar om att socialarbetaren skapar legitimitet för det som denna gör i sitt arbete i organisationen som innefattar yrkesetiska regler, förvaltningsregler, erfarenhet samt kunskap.

3.1 Centrala begrepp

Begreppet delaktighet

Gustavsson (2008) beskriver delaktighet som ett centralt begrepp inom det socialpedagogiska området. Vidare förklarar Gustavsson att nya begrepp växer fram utifrån konstruktionen av ett så kallat socialt problem. Delaktighet och integrering ses som en lösning av vår tids problem med utanförskap och individers underordningsproblem. Delaktigheten blir en åtgärd som kan lösa problem som underordning och utanförskap. I den sociala kontexten institutionsvård har det varit av historisk betydelse att individer som levde på institutioner på 60- talet och framåt fick hjälp av kritiska röster att sätta ljus på den segregering som förekom. Detta ledde till att nödvändiga förändringar skedde som resulterade i att nya begrepp som inkludering och integrering nu förknippades med individer som förut bodde på institutioner (Gustavsson, 2008). Handikapputredningen som gjordes 1989 satte också sitt ljus på delaktighetsbegreppet man valde att belysa begreppet som något som gör individer och grupper i behov av hjälp och stöd, aktiva och deltagande i samhället (SOU 1991:46, s134).

Nordenfors (2010) väljer i sin studie att lyfta fram att barnets perspektiv och begreppet delaktighet är beroende av varandra. Det handlar om att den vuxna måste kunna ta barnets perspektiv för att kunna skapa delaktighet. Nordenfors (2010) säger att Barnkonventionen arbetar för att utjämna maktförhållanden som kan uppstå i beslutsprocesser som gäller barn och unga. Syftet med barns delaktighet handlar om att maktförhållandena mellan vuxna och barn ska utjämnas men vidare pekar Nordenfors (2010) på att flera studier visar på att unga som får ta del i beslutsfattande processer ofta måste anpassa sig till vuxnas villkor och att detta är en förutsättning för att de ska få delta.

Harts (1992) ”stege” beskriver hur beslut ska vara initierat och styrt av barn men också initierat och styrt av vuxna. Delaktigheten enligt Harts stege ska även vara konsulterad och informerad. Med detta menar Harts att målet inte är att barn ska bestämma helt utan vuxna, istället ska barnen våga ta initiativ och be vuxna om hjälp. Harts delaktighetsbegrepp/stege skiljer sig från Molin (2004) sätt att tala om förutsättningar för delaktighet. Molin (2004) förklarar delaktighetsbegreppet med att det finns interna och externa förutsättningar för delaktighet. Interna förutsättningar handlar om individens vilja och förmåga till delaktighet. De externa förutsättningarna handlar om individens chans till tillgänglighet och hur det skapas tillfälle till delaktighet i samhället. I organisationen kan det vara de regler och normer som finns och som påverkar individen för att ta del av delaktighet (Molin, 2004). Våra tankar kring skillnaden på Hart och Molins sätt att se på delaktighet är att Hart anser barnet eller den unga ska våga ta initiativ och be vuxna om hjälp. Molin (2004) beskriver att det är yttre omständigheter och individens förmågor som är avgörande för hur delaktig individen kan vara. I relation till vår studie tänker vi att skillnaderna på Harts och Molins delaktighetsbegrepp finns med för att lyfta fram hur olika man kan se på hur delaktighet kan skapas och vilka förutsättningar det finns för delaktighet. Vi har valt i vår studie att titta på hur socialsekreterare hanterar frågor om delaktighet i utredningarna samt hur det som organisation främjar delaktighet.

Social barnavård (Rasmusson, Ponnert, Mattson m.fl., 2011) beskriver att det kan bli problem att fullt ut kunna se efter barns rätt vid myndighetshandläggning och rättsprocesser och ta till vara på barns personliga önsningar. Det kan förklaras av att det blir svårt att anpassa alla beslut som ska tas i en utredningsprocess som rör barnet i tillräcklig utsträckning. Arbetet som utredare och yrkesverksamma i socialtjänsten har en avgörande betydelse om utredningen blir god för barnet eller ungdomen. All utredning som har med barn och unga att göra bygger på att de vuxna tar hänsyn till barnens bästa och deras intresse, barnet själv kan ju inte fullt ut bevaka sina intressen utan är beroende av vuxna. Forskningen lyfter fram att det handlar om att barn och unga ska få den information som behövs och rätt att få säga sitt oavsett vilken ålder som barnet/ungdomen befinner sig i. Det handlar om att som barn och unga kunna vara med att påverka anpassat till deras ålder (Rasmusson, Ponnert, Mattson m.fl., 2011).

Begreppet etik och handlingsutrymme

De etiska riktlinjerna anger en generell professionsetisk inriktning som kan vägleda i arbetet för de ställningstaganden man ställs inför i socialt arbete. Vi reagerar, vi tänker och handlar

utifrån moraliska aspekter (www.socialstyrelsen.se). I Regeringsformen anges också grundvärden och mål som ligger till grund för hur arbetet ska utföras i den offentliga verksamheten (1974:152). Banks (2006) tar upp tre typer av etik i socialt arbete; meta etik, normativ etik och beskrivande etik. Meta etik enligt Banks handlar om kritiskt och analytiskt tänkande om moraliska termer, vad som är rätt och fel samt handlande om rätt och fel. Normativ etik syftar till att ge svar på moraliska frågor som kan handla om vad individen har för avsikt när det gäller att agera rätt och fel i situationen de befinner sig i. Beskrivande etik innefattar eller studerar vad individer har för moraliska åsikter och uppfattningar samt hur de agerar i förhållande till dessa.

För vår studie finner vi det av betydelse att belysa och studera problematiken kring etik och etiska dilemman samt hur yrkesverksamma hanterar etiska dilemman då vi anser att yrkesverksamma inom socialt arbete bör vara medvetna hur de tänker och agerar i etiska situationer. Etik och etiska dilemman är något som behöver hållas levande. Dilemman som kan uppstå i utredningsprocessen är när yrkesverksamma ställs inför beslut om en insats grundad på SoL som sedan behöver ändras till ett LVU. Ett etiskt dilemma kan också handla om ekonomiska begränsningar i organisationen som styr socialarbetaren i den tänkta insatsen.

I boken *Det offentliga mötet* behandlar Hall (2001) etik och socialtjänst. Hon menar för att kunna handla etiskt riktigt krävs lyhördhet för i vilket sammanhang det sociala arbetet utförs. Vidare menar hon att det inte finns reglerat för personal inom specifika situationer vad som ska sägas eller hur man ska handla.

I individ och familjeinriktat socialt arbete innebär det att man som socialarbetare representerar en organisation. Med det följer att ha en kontakt med individer som är i behov av insatser på något sätt. Socialarbetaren har en roll genom det uppdrag som organisationen givit. Socialarbetarens handlingsutrymme kan både begränsas och möjliggöras av de ramar organisationen har och som yrkesutövaren behöver förhålla sig till i sitt uppdrag. Här kan vissa former av dilemman uppstå då yrkesutövaren ska se till individen samtidigt som hon eller han ska förhålla sig till organisationens ramar. Det är uppdraget man har i organisationen som delvis avgör hur stort handlingsutrymme man har i sitt arbete. Handlingsutrymmet påverkas också av vilka rutiner som finns på arbetsplatsen, hur man som professionell tolkar situationen samt hur interaktionen mellan yrkesutövaren och individen ser ut (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008). Makt finns överallt där det finns interaktion. Makten i en relation kan vara osynlig om personerna ifråga är överens. Är personerna inte överens blir makten synlig, det sker en kamp om tolkningar och meningsskiljaktighet kan uppstå. Här blir både motståndet synligt samt makten. Socialarbetaren sitter på en position där man ska se vad

individens behov samt hur individens situation ska tolkas. Här kan uppfattningen om insatsen och hur man tolkar varieras från individ till individ. Det som socialarbetaren gör i välmening kan uppfattas för någon som positivt men för någon annan individ kan det uppfattas som kränkande. Det är en vågskål som innebär att ha både kontroll och ge hjälp. Med detta följer att socialarbetaren behöver reflektera över sitt ansvar i olika situationer samt reflektera över vilka värden som ska komma i första hand (Blennberger i Svensson, Johansson & Laanemets, 2008). De etiska dilemman som kan uppstå i dessa situationer är att socialarbetaren kan göra stora ingrepp i individens liv. Det kan handla om insatser, stöd samt olika tvångsåtgärder som gör att individens utsatthet förstärks istället för att hjälpa individen (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008).

En av våra utgångspunkter i studien är att lägga fokus på hur socialsekreterarna hanterar sitt handlingsutrymme i utredningsprocessen. Socialsekreterarna ska både hantera beslut om SoL insatser som baseras på frivillighet samtidigt som det kan finnas en anledning om annat beslut som grundar sig på ett LVU som handlar om särskilda bestämmelser där insats inte kan ges med samtycke från den unga eller dennes vårdnadshavare, och handlingsutrymmet kan påverkas av de etiska dilemman som de ställs inför vad angår att välja åtgärd enligt frivillighet eller tvång.

4 Aktuellt kunskapsläge

I aktuellt kunskapsläge lyfts forskning fram som belyser hur delaktighet för barn och unga ser ut i utredningar och hur barnets egna berättelser kan tas tillvara i utredningar. Vi lyfter också fram kunskapslägen om hur barnets enskilda intressen tas tillvara i rättsprocesser samt barn och ungas inflytande på olika sociala arenor. Vidare i aktuellt kunskapsläge lyfts forskning fram som kritiskt granskar dokumentationsinstrumentet BBIC.

Näsman och Eriksson (2009) har valt att undersöka i vilken omfattning utredarna agerar för att skapa delaktighet för barnet som de möter i utredningen samt hur barnen själva försöker skapa en högre grad av delaktighet. De menar att barnet mer ses som ett objekt i mål för att de av vuxna behandlas som ett beskyddat barn än som part i ett mål. Detta kan leda till att barnet får för lite utrymme i utredningen. Av strategiska skäl väljer barn ibland att medverka i utredningen för att uppnå eller vara delaktig i det som rör exempelvis barnets boende, hur och om de vill träffa sin mamma/pappa.

Mattson (1998) belyser i vilken utsträckning barnets enskilda intressen definieras samt om barnet får ge eller uttrycka sin mening i domstolsförfaranden som gäller beslut om tvångsingripanden av barn enligt LVU (SFS 1990:52). För att se vad det enskilda barnet är i behov av kan det göras en uppdelning mellan behov och intressen. Mattson (1998) skiljer på barnets allmänna behov och intressen respektive enskilda behov och intressen. Allmänna behov innefattar trygghet, omvårdnad, att de får en hänsynsfull behandling samt god fostran. Enskilda behov och intressen innefattar det som kan kopplas till det enskilda barnets person, vilja, vad barnet har för upplevelser av sin situation samt önskningar om denna (Mattsson 1998). Vidare menar Mattsson (1998) att allmänna och enskilda behov och intressen hänger samman med varandra då barnets enskilda intressen och behov kan definieras först när barnet får säga sin åsikt. Mattson har i sin studie tittat på socialnämndens utredningar i rättsfall. Genomgående i utredningarna är att barnets egna berättelser saknas och att det i många av fallen tagits beslut utifrån hur moderns situation ser ut. Vidare i studien framgår det att socialsekreterarna använt fritidspersonal, lärare och förskolelärares åsikter istället för att lyssna till barnets egna berättelser (Mattsson, 1998).

Matthews (2007) har tittat på brister i forskning kring barn utifrån socialisering samt konsekvenser med att forska om barn och barndom. Tidigare såg forskare barns utveckling från ett perspektiv genom vilket barnet förstods och handlade genom socialisation. Nutida forskning behöver se barnet utifrån att barnet är aktör i sin egna sociala värld. Vidare menar Matthews (2007) att man utifrån detta perspektiv behöver se och uppmärksamma hur biologi,

kön, sociala klasser och det sociala läget påverkar det dagliga livet för barn i familjer, skola och sociala sammanhang. För att förbättra förståelsen i samhället samt för att få goda effekter inom områden som sociologi och barns välfärd behöver vi inkludera barn och deras barndom (Matthews, 2007).

Starrin och Hagqvist (1995) beskriver att barn och ungdomars inflytande över sin livssituation inte bara gagnar individen sett utifrån ett demokratiskt perspektiv utan är till gagn även ur välfärds och folkhälsosynpunkt. Ungdomars inflytande kan därför kopplas till ord som empowerment som inrymmer delaktighet och mobilisering. Barn sågs förr vara en grupp utan makt i samhället då barns erfarenheter, hjälplöshet och känsla över kontroll i sina liv inte uppmärksammades. Empowerment kan syfta till att lyfta fram och hjälpa till att förändra situationen för barn och ungdomar. Här har vuxna till uppgift att forma och strukturera upp arbetet så att det underlättar för ungdomarna att stärka och maktgöra sig själva. I de nedskärningar som sker i verksamheter som rör barn och unga som skola, ungdomsgårdar och så vidare så är det viktigt att vuxna på ett särskilt sätt lyssnar till vad barn och unga själva har att säga om sin situation. Detta skulle ge individen en chans att påverka sin situation (Starrin och Hagquist, 1995).

Näsman (1995) beskriver vikten av att vuxna ser med barns ögon. Politiska beslut har tagits där man har valt att titta på vilka konsekvenser det har gett för barnet. Näsman pekar på att i takt med att vi ser en ökad individualisering i vårt samhälle så har det gjort att kvinnor och barn har fått en starkare ställning. Man ser det som självklart att barnets rätt är något som man rättar sig efter. Men det finns en rad auktoritetsrelationer som kan bli problematiska när man tittar på vuxen och barnförhållandet i verksamheter där mötet sker mellan maktutövare och barnet. Här blir det extra viktigt att den vuxna ser situationen utifrån barnets perspektiv (Näsman, 1995).

Jillerö (2011) beskriver att samtal med unga och att aktivt lyssna på dem när det görs en utredning eller uppföljning ses som en självklarhet för många socialsekreterare idag. Här blir ett fenomenologiskt synsätt tydligt enligt Jillerö (2011) när det kommer till att lyssna och ta barnets egen berättelse av situationen i fokus. BBIC ses som ett verktyg som har implementerat delaktighet i utredningar på ett tydligare sätt. Tidigare kunde uppföljning ske utan att barnet eller ungdomen medverkade. Tidsbrist är något som många socialsekreterare ser som ett hot mot kvaliteten i utredningarna. I utredningar och i mötet med barn och unga och deras familjer finns inte tid för reflektion i samma utsträckning om tiden begränsas. Omorganisationen inom socialtjänsten gör att socialsekreteraren i större utsträckning får lita

på sig själv i utredningen när tid från arbetsledning inte finns till för personalen som handlägger ärenden (Jillerö, 2011).

Etnicitet kopplat till BBIC utredningar är något som Sandahl (2010) lyfter fram i sin studie. Barn i Sverige som är födda i icke etniskt svenska familjer har många gånger en annan relation till sitt kontaktnät där syskon kan vara med att dela på föräldransvaret. Bedömningar enligt BBIC som utreder hur barnet upplever sin identitet kan då ge ett felaktigt intryck. Aspekten av barnets relation till sina syskon blir en del av identitetsskapandet och det framkommer inte alltid i utredningen. Vidare efterfrågar Wolf Sandahl (2010) en översyn av BBIC som bl.a. tar hänsyn till religion och etnicitet kopplat till barnets identitet på ett bättre sätt i bedömningsblanketterna (Wolf Sandahl, 2010). Delaktigheten för barnet och ungdomen blir tydligare om socialtjänsten får en större förståelse för hur de kulturella aspekterna kan spela roll i olika delar av BBIC dokumentationen. Wolf Sandahl (2010) beskriver att barnet och ungdomens röst är viktig i utredningar för att få vara delaktig. Det kan finnas tillfällen då socialsekreteraren inte skriver med det som barnet och ungdomen uttrycker, detta för att säkerställa relationen till den ungas föräldrar. Även i en rättsprocess får det betydelse och blir till skydd för barnet att inte utelämna allt som den unge säger (Wolf Sandahl, 2010).

Rasmusson, Höyvönen och Mellberg (2004) beskriver att utredare inom socialtjänsten upplever att det var lättare att överväga hur djupt en utredning skulle göras om de först fick gå igenom sitt ärende med sin arbetsledare. Därefter diskuterades ärendets omfattning och gemensamt beslutades vad som skulle utredas samt hur tiden skulle disponeras. De dokument i BBIC som beskriver hur samverkan ser ut för den unga var positiv för många av utredarna som menar att arbetet med samverkan gör det lättare med hjälp av dokumentationsformulären i BBIC (Rasmusson, Höyvönen & Mellberg, 2004).

Kritik kring modellen BBIC

Svendsen (2012) har belyst vad handläggare ser som förtjänster och brister med BBIC. Svendsen har i sin studie även studerat vilka sammanhang mellan utredning, beslut och insats handläggaren uppfattar. Många av socialarbetarna ansåg det positivt med BBIC. Det Svendsen tydligt kunde se var att socialsekreterarna hade olika uppfattningar, tolkningar och tankar kring hur BBIC ska användas i de praktiska utredningarna. Han kunde också genom sin studie se att de ger olika svar på vem de utreder för (Svendsen, 2012). Vidare kunde han se anledning till att ifrågasätta om BBIC verkligen stärker barns position genom att öka delaktighet och inflytande. ”Det används på ett mycket individuellt och pragmatiskt sätt, där den enskilda socialsekreterarens egna tolkningar av centrala delar av BBIC verkar vara

viktigare än mer enhetliga tolkningar” (Svendsen, 2012 s. 35). Det pragmatiska sättet innebär att socialsekreteraren själv går in och tolkar innehållet samt använder formulären fritt och väljer det man själv tycker är relevant i utredningen. Tidsbrist är ett tema som återkommer i Svendsens studie. Med BBIC blir det omfattande utredningar. Svendsens studie syftar inte till att ge kritik på om BBIC ska finnas eller inte, utan den syftar till att se hur den ska användas utifrån det Socialstyrelsen har avsett. Detta påverkas av vilka organisatoriska och strukturella möjligheter som finns (Svendsen, 2012).

BBIC kom till som ett verktyg i utredningar som skulle stärka barnets ställning. På senare tid har det också väckts kritik då det kan vara mer kränkande än främjande. Svenbro (2008) menar i sin artikel att triangeln BBIC (Svenbro, 2008 s.53) där barnets behov, föräldrars förmåga samt familj och miljö tas i beaktande inte avbildar barnets värld. Den ger snarare enligt Svenbro en beskrivning och en struktur på de utredningar som görs där utredaren står i centrum. Vidare menar han att triangeln ska visa hur viktigt det är att ha en helhetssyn på barnet för att förstå de behov barnet har samt för att uppnå resultat. Barnet placeras i mitten av triangeln och de tre sidor som beskrivs i BBIC placerar de faktorer som påverkar barnets möjligheter till att utvecklas och det som påverkar barnets möjligheter. Att se på barnet utifrån denna triangel kan medföra flera problem enligt Svenbro då barnets behov representerar en sida av triangeln och som inte utgör triangelns centrum som det borde. Svenbro (2008) ställer frågan hur vi ska tänka kring ”det barn som bebor triangelns innersta med lika avstånd till sina behov som till sina föräldrar och sitt nätverk” (Svenbro, 2008 s. 53). Däremot blir triangeln mer förståelig om man sätter utredaren i triangelns mitt då denne är den som befinner sig på lika avstånd från triangelns sidor. Modellen som säger sig ha barnet och dennes behov i centrum har istället enligt Svenbro övergått till att barnet blivit ett ärende som finns i skuggan av ett utredningssystem. Modellen kan ses som ett verktyg för utredaren att få en känsla och överblick av sammanhanget, en slags checklista. Sett från detta perspektiv kan modellen fungera (Svenbro, 2008). En annan kritik som förs fram av Svenbro är att BBIC modellen inte närmar sig barnet och försöker se barnets livsvärld samt höra dennes berättelser utan istället närmar sig denna modell barnet genom att mäta och läsa av olika parametrar. Följden av det blir att barnet hamnar i en kontext av utredningar och inte tvärtom där utredaren borde vara den som kom till barnets kontext (Svenbro, 2008).

Det som tydliggörs i det aktuella kunskapsläget är bl.a. det Näsman (2009) beskriver om hur utredare agerar för barns delaktighet i utredningar. Mattsson (1998) lyfter fram hur barns enskilda intressen och hur barns chans till att uttrycka sina åsikter i domstolsförfaranden ser ut

i exempelvis LVU – placeringar. Matthews (2007) belyser i sin studie att barnet och den unga ska ses utifrån det sociala sammanhanget de lever i. Svenbro (2008) och Svendsen (2012) fokuserar på hur komplext BBIC är som dokumentationsinstrument. Kritiken visar att det i många situationer visar sig vara tidskrävande och att det kan finnas svårigheter hur materialet ska tolkas av socialsekreterarna samt om det verkligen sätter barnet i centrum. Vi fann det oundvikligt att inte belysa BBIC och dess kritik som vuxit fram under senare år.

I aktuellt kunskapsläge framkommer det hur viktigt det är att få med barnet eller ungdomen i beslutsprocesser som rör barnet eller ungdomens enskilda intressen. Studierna visar att det finns brister och svårigheter för den unga att fullt ut vara delaktig. Det vi uppfattar som saknas är hur de som arbetar med utredningar hanterar frågor om delaktighet. Flera studier visar på hur den unga ska bemötas, hur personal ska arbeta för att få den unga delaktig. Vårt val av ämne hoppas kunna ge svar på hur yrkesverksamma hanterar frågor som uppstår i deras arbete kring delaktighet.

5 Metod

5.1 Urval och genomförande

Studien syftar till att beskriva grundläggande erfarenheter och upplevelser av socialarbetarna med hur de hanterar frågor om delaktighet.

Vi kommer att belysa de aktuella frågeställningarna i studien med hjälp av tidigare forskning samt litteratur som rör detta område.

Studien baseras på intervjuer med fem yrkesverksamma personer inom socialtjänsten i två kommuner i Västsverige. Vi kontaktade tio informanter varav hälften svarade nej. Dessa informanter kontaktade vi via telefon för att ta reda på om dessa arbetade med barn och unga. Därefter skickades informationsbrev (Bilaga 1) ut till samtliga informanter där de fick en beskrivning av vårt examinationsarbete. I informationsbrevet, vi skickade till samtliga informanter, beskriver att vi vill forska kring hur yrkesverksamma arbetar för att skapa delaktighet i utredningar som rör öppenvårdsinsatser, detta hade förutsatt att vi skulle vara med i utredningsprocessen tillsammans med socialarbetaren och ungdomen. Ur forskningsetiskt perspektiv fann vi sedan svårigheter att genomföra sådana intervjuer, då det skulle kunna ge ungdomen personliga konsekvenser och utsätta denne för stress (Kvale & Brinkmann, 2009). Under arbetets gång valde vi att studien istället ska ses utifrån hur socialarbetarna hanterar frågor som rör delaktighet och etik i samband med utredningar.

Två av informanterna som vi intervjuade från de två aktuella kommunerna har arbetat i mindre än tre år inom socialtjänsten. En av informanterna har arbetat med handläggning i 34 år. En informant har arbetat inom socialtjänsten sedan 1996 och en informant sedan 2003. De informanter vi intervjuade var alla socionomer. Deras profession som socialsekreterare i en organisation med myndighetsutövning innefattar utredning, handläggning av ärenden samt att de föreslår insatser. De arbetar med målgruppen barn och unga. Vi valde informanter som arbetar med barn och unga som är aktuella för öppenvårdsinsatser. Genom att göra kvalitativa intervjuer vill vi få en ökad förståelse för hur yrkesverksamma inom området hanterar frågor om delaktighet för ungdomar de möter i handlägningsprocessen.

Kvalitativa intervjuer kan ge informanten utrymme att med egna ord i mötet delge det som de vill förmedla (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi vill även belysa de organisatoriska faktorer som kan påverka delaktighet för ungdomen samt hur socialsekreterarna ser på de etiska frågor som kan uppkomma.

Informationssökning steg 1

För att få en grund och en översikt inom det ämne vi valt att göra en studie kring så har vi i en inledande litteratursökning gjort sökningar på Socialstyrelsen publikationer, Socialvetenskaplig tidskrift samt aktuella studier och examensarbeten kring delaktighet, BBIC. Vi tittade också på www.ungdomstyrelsen.se som drar upp riktlinjer som ska gälla för barn och ungas inflytande i samhället. På www.vgregion.se/barnkonventionen finns information om hur personal inom regionen bör arbeta för att stärka barns medverkan i viktiga beslut. I en inledande informationssökning har vi valt att titta på vilka styrdokument som finns att tillgå för yrkesverksamma inom socialtjänsten.

Informationssökning steg 2

För att ytterligare smalna av och fördjupa oss i ämnena som rör vår studie så valde vi i steg två att söka i Högskolan Västs bibliotek, Sofia samt Libris, sedan ämnesord: BBIC, delaktighet. Där fick vi fram olika titlar om barn och socialt arbete med barn.

Informationssökning i DIVA och uppsatser.se, elektroniska publikationer, nyckelord: ungdomar, socialt arbete, delaktighet, etik, BBIC, socialtjänsten

Informationssökning i SOFIA, nyckelord: delaktighet, ungdomar, öppenvårdsinsatser, BBIC samt socialtjänst.

Informationssökning på internationella studier: Har vi tagit del av genom vår handledare samt genom kurslitteratur från socialpedagogiska programmet. En studie om barn och dess barndom sett utifrån ett sociologiskt perspektiv samt en studie kring etik och dess begrepp i socialt arbete.

5.2 Datainsamlingsmetoder

Med inspiration från Kvale och Brinkmann (2009) valde vi att göra vår intervjuguide indelad i två fält. Den vänstra behandlar de forskningsfrågor vi har i studien som ser till syftet. Det högra fältet visar de intervjufrågor som vi ställer till informanten som är kopplat till våra forskningsfrågor. Våra inledningsfrågor var avsedda för att få öppna upp på ett bra sätt för alla parter samt för att inte göra en djupdykning omedelbart i ämnet. Frågorna var av karaktären halvstrukturerade som vi utgick ifrån. Denna form av intervju är öppen men den innefattar en svag styrning av intervjun, då frågorna kan leda till nya frågeställningar. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) kan då informationens art blir riklig och går på djupet. Det är ett sätt att kunna utforska informantens tolkningar. Varje informant intervjuades enskilt. Tiden

för intervjuerna varierade mellan 30-45 min. En av oss gjorde samtliga intervjuer, den andra satt med och gjorde stödanteckningar under intervjuerna. Vår tanke kring fördelningen var att intervju kvaliteten håller en likvärdig nivå då det är en och samma intervjuare. Kvale och Brinkmann (2009) belyser nackdelar med att olika intervjuare intervjuar utifrån samma intervjuguide då det kan skilja sig i deras kunskap och uppfattning om ämnet för intervjun. Utifrån en kvalitativ ansats som har inspirerats av fenomenologiskt perspektiv menar vi av de data vi ”samlar på oss” få individens egna muntliga ord på hur de hanterar frågor om delaktighet i sitt arbete. Taylor och Bogdan (1998) beskriver att den som intervjuar kan tillmäta sig en större kunskap om hur informanten tänker och agerar i sitt arbete genom att utgå från ett fenomenologiskt perspektiv. Vår uppgift är då sett utifrån en fenomenologisk intervjumetod att inte analysera och förklara det informanterna uttalar utan istället ge en så exakt bild av vad de säger. För vår studie är det relevant att ta del av informanternas syn från deras perspektiv för att det ger oss en öppenhet för informanternas erfarenheter, prioriteringar av specifika beskrivningar av det aktuella ämnet. Kvale och Brinkman (2009) beskriver att kvalitativa studier som har sin grund i fenomenologisk filosofi ger oss en förklaring om hur informanterna beskriver sin livsvärld. De beskriver vidare att livsvärld handlar om situationer som händer direkt i livet och som inte kräver förklaringar innan, för att beskriva det som händer (Kvale & Brinkmann, 2009). Vidare kan vår studie berikas av att vi ser och försöker få beskrivningar av informanternas professionella liv utifrån deras perspektiv.

Vi utgår från en kvalitativ forskningsintervju som metod i insamling av data eftersom den ger en möjlighet till förändring av frågornas form och ordningsföljd, för att informanten skall få möjlighet att berätta så mycket som möjligt med egna ord (Kvale & Brinkman, 2009). Varje intervjufråga kan ses både tematisk och dynamisk. Tematiskt beskriver Kvale och Brinkmann (2009) med att det kopplas till intervjuens vad. Här kan frågorna skifta beroende på vad intervjuaren vill få fram. Det kan handla om att få en beskrivning av kompletta berättelser eller att få en teoretisk analys av informantens uppfattning/upplevelser om ämnet. Dynamiskt enligt Kvale och Brinkmann (2009) innefattar om hur frågorna används i intervjun. De bör enligt författarna ställas på ett sådant sätt att det försöker stimulera till en positiv interaktion. Metodens styrkor i relation till studiens syfte och frågeställning är genom kvalitativ forskningsintervju att träffa informanterna och ta del av deras egna berättelser kring studiens frågeställningar. En svaghet med kvalitativ forskningsintervju för vårt syfte och våra frågeställningar i studien kan vara att det ställer krav på en lojalitet mot informantens muntliga uttalanden oavsett vad denna uttrycker (Kvale & Brinkmann, 2009). I vår studie

innebär det att vi fokuserar och redogör för det som informanterna vill förmedla till oss. Det handlar om att vi ska förmedla det som informanterna säger och på det sättet skapa lojalitet.

5.3 Validitet och reliabilitet

Validitet inom samhällsvetenskapen handlar om i vilken mån en metod undersöker det som man påstår sig undersöka (Kvale & Brinkmann, 2009). Vidare menar Kvale och Brinkmann att validitet ska ses som något som är genomgående i en studie. Det innebär att under studiens gång ifrågasätta, kontrollera och teoretiskt tolka det som man kommer fram till i studien (Kvale & Brinkmann, 2009). Vår utgångspunkt till studiens material har varit att kritiskt förhålla oss till det som vi bearbetar. Under studiens gång har vi gått tillbaka till vårt syfte och frågeställningar för att reflektera över att vi undersöker det vi vill undersöka. På det sättet har vi försökt få validitet i vår studie. När det gäller analysen av materialet har vi utgått från de yrkesverksamma inom socialtjänsten (informanterna) upplevelser av hur de hanterar frågor om delaktighet och på det sättet fått deras egna berättelser. Konstruktionen av intervjuguiden med två spalter forskningsfrågor till vänster och intervju frågor till höger ger en tydlig struktur. Intervjuguidens upplägg ger oss en säkrare grund för analysen genom att vi vet varför, vad och hur vi ställer frågorna (Kvale & Brinkmann, 2009). Det hjälper oss att ta del av informanternas berättelser för att få svar på våra frågeställningar. Reliabilitet beskriver Kvale och Brinkmann (2009) som något som berör tillförlitligheten i en studie. Det kan handla om ett resultat kan användas av andra forskare och vid andra tillfällen. Vidare menar Kvale och Brinkmann att reliabilitet handlar om huruvida informanten kommer att ge olika svar till olika intervjuare eller om informanten under en intervju förändrar sitt svar. Reliabilitet ska också ses utifrån intervjuarens roll. Det kan diskuteras i relation till de intervjufrågor som ställs om de är ledande eller inte (Kvale & Brinkmann, 2009). I vår studie som tidigare nämnts var intervjurollens upplägg att en av oss utförde samtliga fem intervjuer som alla spelades in med hjälp av en diktafon och den andra gjorde stödanteckningar under intervjuerna. Stödanteckningarna var endast en hjälp för oss att lättare hitta varje informants utsagor i intervjumaterialet. Vi finner att vår studie kan användas vid andra tillfällen samt finnas som en inspirationskälla till att hitta ny kunskap om ämnet i framtida examensarbeten.

5.4 Bearbetning och analys av material

Vi började vår studie med att läsa in oss på ämnet. Vi har försökt att arbeta så mycket som möjligt ihop genom studien dels för att det handlar om ett samarbete och dels för att vi vill känna att vi båda har varit delaktiga. Vissa delar av arbetet har vi dock delat upp mellan oss. Gemensamt har vi tittat på tidigare forskning och valt att lyfta ut relevanta delar som vi kan koppla till syfte och frågeställningar i vår studie. I skrivprocessen av uppsatsen gjorde vi vissa valda delar enskilt. Annelie hade huvudansvaret för det sociokulturella och organisatoriska perspektivet i teoretisk referensram, Lina hade huvudansvaret för begreppet delaktighet i centrala begrepp. I teoretisk referensram samt i centrala begrepp har vi sedan gemensamt bearbetat den teoretiska texten för att vidare få fram en läsbar text. Den forskning med dess författare som är omnämnda i aktuellt kunskapsläge har vi gemensamt tagit ansvar för, vi har läst in oss på olika författare. Det gemensamma och det som båda har haft huvudansvaret för är inledning, socialtjänst och BBIC, metod, resultat och analys. Våra intervjuer spelades in, Lina hade huvudansvaret för att ställa intervjufrågorna och Annelie gjorde stödanteckningar. Materialet transkriberades sedan tillsammans. För att bearbeta materialet från intervjuerna valde vi att använda av oss så kallad meningskoncentrering i analysen. Den bygger på att sätta ihop informanternas svar på frågor till kortare texter som lyfter fram det väsentliga för studiens syfte (Kvale & Brinkmann, 2009). Vidare beskriver Kvale och Brinkmann att meningskoncentrering delas upp i fem steg. Forskaren läser igenom hela intervjun, därefter tar forskaren ut ”meningsenheterna” som informanten har delgivit. Sedan väljer forskaren att dela upp texten och citat från informanterna i teman för att på ett bra sätt få fram informanternas synvinklar. Med detta material väljer forskaren att väva in de teman som ligger till grund i studien för att sedan sammanfattas till en överskådlig text (Kvale & Brinkmann, 2009).

Vi arbetade med dessa fem steg på följande sätt. Utifrån transkriberingen läste vi igenom hela intervjuerna för att skapa oss en helhet. Därefter fann vi meningsenheter av de relevanta begrepp som ligger till grund för vår studie som innefattar delaktighet, etik och organisation. Vi använder oss av våra valda teman samt teman från informanternas utsagor. De nya teman vi fann var tid, samverkan och kompetens. Det är både begreppen och informanternas utsagor som ligger till grund för meningsenheterna. Därefter valde vi att koppla teman utifrån studiens syfte. För att knyta samman de centrala teman av intervjuerna valde vi ut citat för att beskriva och belysa det som informanterna ville delge oss. Enligt vår uppfattning ger dessa citat oss en förståelse för socialarbetarnas uppfattning om hur de hanterar frågor om delaktighet för

individerna och hur de ser på etiska dilemman samt sitt handlingsutrymme. Dialektiken mellan de teoretiska begreppen och empirin får tillsammans arbeta i vår analys.

5.5 Etiska överväganden

Forskningsetiska frågor i studien

I en studie ska man göra vissa överväganden av värdet av det man förväntas få fram i sin studie mot eventuella risker av konsekvenser som informanterna kan tänkas uppleva. De forskningsetiska principerna som lyfts fram i humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning (www.codex.vr.se) är framförallt individskyddskravet. Det handlar om att individer som medverkar i studien i samband med en intervju inte ska utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukas eller kränkas på något sätt. Det är en av utgångspunkterna för forskningsetiska överväganden (www.codex.vr.se). I vår studie har vi valt att utgå från de fyra huvudkrav som det humanistisk- samhällsvetenskapliga rådet tagit fram som behandlar informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. I studien har det varit viktigt för oss när vi diskuterat om vilka frågor vi ska ha med samt hur de är utformade att de vi intervjuar inom socialtjänsten inte ska känna sig utpekade eller uppfatta intervjufrågorna som utpekande mot organisationen. Vårt syfte utifrån forskningskravet har varit att våra frågor ska ses som väsentliga och att det håller god kvalitet. Vad är det som framkommer i intervjuerna och vad framkommer i litteraturen. Det vi vill sträva efter är att arbetet skall vara av hög vetenskaplig kvalitet samt att det skall vara genomskinligt och korrekt (Kvale & Brinkmann 2009).

Informationskravet

Informationskravet innefattar att vi som forskare ska informera informanterna om syftet till vår studie (www.codex.vr.se). Vi valde att i informationsbrevet ha med vårt syfte och vilka begrepp vi hade för avsikt att studera samt vad kvalitativ forskningsintervju innebär för vår studie. Vid intervjutillfället innan vi startade upp med våra intervjufrågor upplyste vi informanterna om att deltagandet är frivilligt och att det går att avbryta när som helst under intervjun om de så önskar. Informanterna fick erbjudande om att ta del av uppsatsen när den blivit klar.

Samtyckeskravet

Samtyckeskravet handlar om att de som är tänkta att delta i studien har rätt att själva bestämma över sin medverkan (www.codex.vr.se). Vi fick möjlighet i vår studie att intervjua informanter från två kommuner som valde att ge sitt samtycke till att delta i studien.

Konfidentialitetskravet

I en studie ska alla medverkande individer ges konfidentialitet. Personuppgifter ska inte finnas tillgängliga så att obehöriga kan ta del av detta. Det ska inte kunna gå att identifiera de enskilda individerna av utomstående (www.codex.vr.se). Vi valde i vår studie att inte benämna vilka kommuner vi gjort vår studie kring eller om det var en yrkesverksam kvinna eller man som intervjuades för att säkerställa deras konfidentialitet.

Nyttjandekravet

De uppgifter som framkommer i en studie ska endast användas för det tänkta forskningsändamålet. Vidare får inte studiens resultat användas eller lånas ut för andra icke-vetenskapliga syften (www.codex.vr.se). Vid intervjutillfällena informerade vi utligen om att vi endast kommer använda materialet vi får fram genom intervjuerna till syfte och frågeställning som ligger till grund i vår studie.

6 Resultat

Vi har valt att förstå och tolka informanternas svar på de frågor om delaktighet, etik, och organisation som är kopplade till studiens syfte. Sedan har vi valt att delge citat uppdelat utifrån de teman som utkristalliserade sig i arbetet med meningskoncentrering. Vi har förhållit oss till dialektiken mellan valda teman och de temana från informanternas utsagor genom att strukturera upp dessa i resultatet. Vidare i analysen tolkar och fördjupar vi oss i de olika strategier vi kan se genom de teman som beskrivs i resultatet. De teman som framkom i intervjuerna var samverkan, kompetens och tid. De sågs som organisatoriska förutsättningar för att göra ett bra arbete. Tid var något som informanterna såg som en hindrande aspekt i sitt arbete. Mer tid i utredningarna hade varit en organisatorisk förutsättning för att främja delaktighet. De olika teman som framkom är delar av både förutsättningar och hinder för delaktighet som yrkesverksamma i socialtjänsten arbetar utifrån.

6.1 Förutsättningar för delaktighet

Flertalet av informanterna tycker att delaktighet är ett viktigt och aktuellt begrepp i deras arbete. Informanterna upplever att delaktighet handlar om att klienten ska få inflytande och kunna påverka hela utredningsprocessen *”Det finns en möjlighet till delaktighet under hela tiden... men sen handlar det om nivåer, hur ofta? Hur mycket?... Men ambitionen är att det ska vara en delaktighet från börja till slut”*.

En informant ser det som viktigt att ungdomen ska vara informerad om vad som händer i utredningen och det arbete som ska genomföras med denne *”Delaktighet är dels att man är informerad om vad som händer... och hur den jag möter ska veta hur jag jobbar”*. Det kan handla om hur lång tid utredningen kan ta samt att ungdomen ska vara med och påverka vilken information som är viktig i utredningen. För en informant är det viktigt att lägga in täta besök i början av en utredning för att informera barnet/ungdomen vad som kommer att ske samt förklara viktiga begrepp och på så sätt öka förutsättningar för delaktighet.

På frågan om hur de arbetar med delaktighet i utredningarna så belyser flera informanter att arbetet med delaktighet kan ses utifrån två delar. Dels det som socialarbetarna själva skapar genom sitt handlingsutrymme i utredningarna samt det socialarbetarna ska förhålla sig till i enlighet med vad lagen och barnkonventionen säger. Båda delarna ses som lika viktiga i en utredning enligt informanterna. Vidare enligt informanterna startar arbetet med delaktighet redan i början av utredningen. Informanterna beskriver att delaktighet finns med i olika delar av BBIC. Enligt en av informanterna har Socialstyrelsen under 2012 reviderat materialet så att

klienternas delaktighet i utredningen på ett tydligare sätt ska dokumenteras *”Fördel med BBIC är att man ställs inför hur delaktig klienten är i processen om klienten inte kan vara delaktig så måste man motivera varför”*.

Vidare beskriver informanten att vårdplaner och genomförandeplaner ska göras ihop med ungdomen *”När en utredning ska bli klar så får ungdomen läsa igenom och överlämna synpunkter”*.

En informant anser inte att det är BBIC som är avgörande om ungdomen blir delaktig utan att det handlar om mötet med själva ungdomen som är utredningen *”För mig är inte utredning BBIC 48 sidor utan för mig är det mötet med de jag jobbar med i utredning, de är utredningen”*.

Informanten upplever att det naturliga mötet med ungdomen håller på att försvinna då BBIC formulären tar sådan tid att skriva.

När informanterna beskriver hur de skulle vilja arbeta med delaktighet framkommer det att de vill jobba som det är tänkt med BBIC. En socialsekreterare upplever att arbetet med delaktighet fungerar bra som det är nu. Fördelen med BBIC trots kritik är att socialsekreteraren måste motivera varför ungdomen inte är delaktig.

6.1.1 Samverkan

Informanterna beskriver att i kommunen så är samarbetet med skola, elevhälsa, familjestödande verksamhet positivt då man kan jobba förebyggande med ungdomar. Om ungdomen inte kan närvara i utredningsprocessen så beskriver informanten att det finns ett lagkrav på dem att uppsöka ungdomen *”Vi har ett lagkrav på oss att vara en uppsökande verksamhet”*.

Vidare berättar informanterna att de har en stor frihet att förlägga mötena med ungdomen på exempelvis skolan eller i hemmet *”Jag har stor frihet om jag vill lägga mötena utanför kontoret”*.

Samverkan med skolan kan enligt informanterna underlätta utredningsarbetet och skapa förutsättningar för delaktighet. Samverkan med skolan har stor betydelse redan innan en utredning startar då de har en dialog med skolan och ungdomen i ett förebyggande arbete *”Vi samarbetar mycket med skolan innan det ens har blivit ett möte här på socialkontoret...”* Den dialog som socialarbetaren, skolan och ungdomen har tillsammans gör att ungdomen i ett tidigt skede blir delaktig enligt flertalet av informanterna.

6.1.2 Kompetens

Kompetens är ett begrepp som informanterna valde att lyfta fram. En informant beskrev att det är viktigt att både besitta kompetens samt att det ska finnas tillräckligt med tid att utföra sitt arbete *”Det hjälper inte med en kompetent personal om man har en överbelastning så man inte rör iland utredningarna och det funkar inte om man har hur mycket tid som helst men inte kompetensen”*.

Kompetens och kunskap om bland annat hur olika etniska grupper fungerar var något som en informant i studien såg som viktigt för att få mer förståelse i sitt arbete. Lång erfarenhet som handläggare förklarade en informant att det ger trygghet när det kommer till att använda sig av sin kompetens i arbetet.

6.2 Hinder för delaktighet

Handläggare upplever att de skapar delaktighet för ungdomen i handläggningsprocessen men att det kan finnas hinder för delaktighet. Delaktigheten ligger på olika nivåer beroende på hur mycket ungdomen vill eller kan vara delaktig enligt informanternas utsagor. En informant uttryckte att *”De hinder som blir beror i så fall att ungdomen inte är så intresserad av att bli delaktig eller att det inte spelar någon roll”*. En annan informant upplevde att ungdomen kan ha svårt att uttrycka sig vad man önskar eller säger det man tror att handläggaren vill höra, informanterna upplever att detta blir ett hinder i handläggningsprocessen *”En del av dom vi möter har svårt att uttrycka sig... Det är ett hinder”*. Men det kan också förklaras av att *”Många ungdomar har svårt att uttrycka vad man vill, det kan grunda sig i att man aldrig har fått frågan hur man vill ha det”* enligt informanterna. Socialsekreteraren beskriver att ambitionen är att ungdomen ska vara delaktig från början till slut

Informanterna förklarar olika typer av hinder som kan uppstå i handläggningsprocessen för ungdomen när det gäller delaktighet. Dels beror vissa hinder på organisatoriska förutsättningar, ansvar som handläggare, samt tiden och hur hög ambitionsnivå socialsekreteraren har *”När man förde in BBIC så tänkte man inte på hur lång tid det skulle ta för att hålla den ambitionsnivån”*. Det som informanten upplever som en svårighet i arbetet är att de behöver förhålla sig till flera regler som kan resultera i att ungdomens delaktighet begränsas *”Vårt arbete är väldigt regelstyrkt så det är svårt att ha en balansgång mellan hur delaktig klienten kan vara... och hur mycket kan den vara med att påverka”*. Flera av informanterna upplever tiden som ett hinder och ibland blir arbetet svårt att prioritera. Informanterna i studien önskar att det fanns mer individanpassade lösningar för klienterna *”Ett ökat utbud för att göra individanpassade lösningar, det hade varit gott”*. Enligt

informerarna kan ett ökat utbud handla om att få komma iväg och göra någonting med en vuxen som inte finns i ungdomens nära nätverk exempelvis en kontaktperson. Här får ungdomen chansen att vara delaktig och chans att påverka sin situation med individanpassade lösningar *”Ungdomen kan önska något som hade varit lättare att genomföra om ungdomen bodde i en större stad än på en mindre ort”*.

Vidare upplever en del av informanterna att det inte finns så många hinder, det är lagstiftningen som styr. Ett annat hinder som vissa av handläggarna upplever att ungdomen inte alltid är intresserad av att delta i utredningen *”Om klienten själv önskar något så är de mycket mer måna om att vara delaktiga”*.

Vidare beskriver en informant att ungdomen inte är skyldig att delta i utredningarna. Informanten beskriver att då blir det viktigt att informera ungdomen istället om att de utreder denne. Föräldrarna ses av flera informanter som ett hinder i mötet med ungdomen då det i vissa situationer går in och svarar för ungdomen innan ungdomen har fått chans att uttrycka sin önskan.

6.2.1 Tid

När informanterna beskriver sitt handlingsutrymme för att skapa delaktighet i utredningen så beskriver de att de har frihet och ett stort ansvar själva att lägga upp sitt arbete. Den friheten enligt informanten innefattar att tolka situationen, kunna lägga upp mötet med ungdomen så att denne kan vara delaktig i processen. Arbetet kan också bli till en belastning som en informant uttryckte det. Den belastning som informanten menar på är när tiden inte räcker till så som denne önskar *”Tidspressen är så stor för att hinna med det man ska hinna med”*.

Vidare beskriver flera av informanterna att BBIC tar mycket tid då det är många formulär att arbeta utifrån. Detta påverkar en av informantens handlingsutrymme som också anser att chefer och politiker inte har kalkylerat med den tid arbetet tar med BBIC. En informant ansåg sig ha stort handlingsutrymme att det är fullt ut med dennes långa erfarenhet.

Med BBIC blir det omfattande utredningar det leder till att arbetsbelastningen blir påverkad. Vidare beskriver informanterna att samtidigt som om tid finns men inte fullt ut kompetens så blir det ett hinder för ungdomen i utredningarna. Informanten beskriver att tiden inte löser automatiskt arbetet för att skapa delaktighet. För att skapa delaktighet för den unge krävs det att socialarbetaren vet genom sin kompetens vad arbetet kräver *”Man har ett egenansvar som handläggare... Att prioritera och få till”*. En av dem som deltagit i studien beskriver att BBIC är tidskrävande och att organisationen och politiker inte har kalkylerat med den tiden som det tar att följa alla dokument. Då blir det enligt socialsekreteraren att man tvingas välja vilka

rubriker i materialet som är primärt för utredningen. Många som arbetar inom socialtjänsten får uppleva att deras arbetskollegor blir sjukskrivna på grund av den höga belastningen av ärenden som finns.

6.3 Etik

Informanterna beskriver att begreppet etik är ett viktigt och ständigt aktuellt begrepp. Etik handlar om rätt bemötande enligt samtliga informanter *”Jag hoppas att när en klient går härifrån så har den blivit sedd och hörd...”*.

Vidare förmedlar flera av informanterna att det är viktigt att socialsekreterare är medvetna om sina fördomar och lägger dessa åt sidan i mötet med klienten för att kunna bemöta på ett bra sätt och ställa varje individ lika inför lagen.

De tillfrågade beskriver att de kan uppstå etiska dilemman mellan självbestämmande kontra myndighetsutövning *”Å ena sidan så vill jag att du ska vara aktiv och ta eget ansvar över ditt liv, å andra sida så finns det ett hot om tvång... Det är ett etiskt dilemma”*. Dilemmat i det är då myndighetsutövningen i vissa fall handlar om ett tvångsomhändertagande istället för en frivillig insats, detta gör att socialarbetaren ställs inför att möta ungdomens starka känslor i dessa beslut då detta inte alls var vad ungdomen tänkt sig. Vidare beskriver flera av informanterna att de både ska jobba med delaktighet i frivilliga insatser, men att insatsen kan komma att ändras till tvång.

Det framkommer i intervjun med en informant att denne inte anser att man har rätt att *”rota”* mer än nödvändigt i andras liv *”Vad är det egentligen jag behöver veta... det är egentligen väldigt, väldigt lite... man har inte rätt att rota i andras liv hur som helst”*.

Det blir ett dilemma enligt informanten då riktlinjerna finns att använda sig av BBIC som utredningsredskap som är uppbyggt på att samla in väldigt mycket information. Det strider enligt informanten mot Förvaltningslagen som säger att man inte ska utreda mer än vad som behövs för utredningens syfte. Vidare beskriver en informant att det är viktigt att ha kunskap kring individer i deras kultur och livssituation. Kulturkrockar kan skapa etiska dilemman beskriver en av informanterna *”Hur jag bemöter människor att jag är medveten om mina egna värderingar... För att vara professionell så ställer man sig över sina fördomar”*.

Informanterna beskriver hur de i arbetslaget resonerar kring etiska dilemman som uppstår i utredningen. De förklarar att de har möjlighet att lyfta detta i forum som handledning. Det informanterna frågar efter i sitt arbete och i arbetslaget är att lyfta begreppet etik mer än vad som görs idag. Vidare beskriver en av informanterna att man har sig själv som ett redskap och det leder till mycket känslor som man behöver ta med sitt arbetslag.

6.4 Organisation och handlingsutrymme

På frågan om hur de som organisation skapar delaktighet för ungdomen i det dagliga arbetet så förklarar en av informanterna att de som organisation har licens för BBIC och som bygger på att ungdomen ska vara delaktig. Som handläggare finns möjlighet att påverka hur ofta mötet med ungdomen ska ske. Detta kan enligt handläggaren öka förutsättningarna för delaktighet.

Vissa av informanterna beskriver att det utifrån lagen SoL finns bestämmelser som organisationen rättar sig efter som gör att ungdomen själv från 15 år kan ansöka om en insats. Vid 18 års ålder krävs inte föräldrarnas samtycke, detta kan enligt informanten göra att ungdomarna blir mer delaktiga i sin utredning.

En av informanterna berättar som tidigare nämnt vidare att de har krav på sig att vara en uppsökande verksamhet. Man måste söka upp ungdomen om ungdomen inte kan komma till inplanerade möten på socialkontoret, det är deras behov som styr. Vidare berättar informanten att det är sällan som ungdomen inte kan närvara i handlägningsprocessen. Kan ungdomen inte närvara på det inplanerade mötet får de hitta en annan dag som kan passa ungdomen bättre.

Flera organisatoriska förutsättningar och handlingsutrymme finns för att skapa delaktighet enligt informanterna. De förutsättningar som informanterna beskrev var de lagar som ligger till grund för deras arbete samt de riktlinjer som finns hos Socialstyrelsen. BBIC är en organisatorisk förutsättning för att skapa delaktighet enligt informanterna då materialet delvis går ut på att göra ungdomen delaktig. Det handlar också enligt en av informanterna om att använda sitt handlingsutrymme som här kan ses som en individuell förutsättning i arbetet för att få ungdomen delaktig i utredningsprocessen. Politiker och chefer behöver vara tydliga med hur de vill att vi ska arbeta beskriver en av informanterna *”Det är viktigt att våra politiker och våra chefer är väldigt tydliga genom riktlinjer inte bara muntligt utan genom riktlinjer hur dom vill att vi ska jobba”*.

När flera av informanterna beskriver i vilken mån de tror att socialtjänsten påverkar ungdomen till att komma fram till ett beslut svarade två av dem att de gör det jättemycket *”Jättemycket från början till slut tror jag att det är någon form av påverkan”*. I samtalet påverkar vi jättemycket, under utredningens gång så kan ungdomen ha en önskan om insats, ungdomen kanske vill ha en kontaktperson som insats men det framgår under utredningen att behovet kan vara exempelvis ett familjehem *”Det kan hända att jag kommer fram till att det är något annat du behöver än just det som du har önskat dig”*.

En informant finner en utmaning att det blir ungdomens beslut och på så sätt öka delaktigheten för denne. En viktig aspekt som lyfts fram i en av intervjuerna är att arbeta med ungdomens motivation det i sin tur kan leda till en ökad delaktighet enligt informanten. Genom att samtala med ungdomen och hjälpa dem att skapa en förändringstanke exempelvis att det är en förmån att gå i skolan. Sammanfattning av det som informanterna valt att delge om att de påverkar individen till beslut skulle kunna ses som att institutionens perspektiv förs över till individen.

7 Analys

I vår analys kan det urskiljas tre olika typer av strategier inom ramen för den institutionella praktiken det vill säga hur socialarbetare inom socialtjänsten arbetar. Hjørne och Mäkitalo (2008) beskriver socialisering och fostran av medborgare. Den fostran som de beskriver kan ge uttryck för både mobiliserande och disciplinerande moment. Med hjälp av dessa moment har vi kunnat tolka och förstå resultatet och vidare har vi kunnat urskilja mobiliserande och disciplinerande strategier som socialsekreterarna använder sig av för att hantera frågor om delaktighet och etik. Svensson (2011) beskriver att personal inom socialtjänst till viss del arbetar efter mallar och paketslösningar som är forskningsbaserade istället för att i arbetslaget tillsammans göra kvalificerade bedömningar, där man kan ta tillvara på kunskaper och erfarenheter. Det handlar om enligt Svensson (2011) att arbetet som socialarbetaren utför mer handlar om individuell professionell styrning än om kollektiv kollegial professionell styrning. Med hjälp av detta kan vi urskilja vissa pragmatiska strategier.

Mobiliserande strategi som utförs av yrkesverksamma inom socialtjänsten handlar till viss del att få med individen ”på tåget” det vill säga att få individen att se det som organisationen och de yrkesverksamma har tänkt med den aktuella insatsen som sitt egna beslut. Detta kan även ses som ett disciplinerande moment. Disciplinerande strategi handlar om att yrkesverksamma inom socialtjänsten har lagar och förordningar i organisationen som styr deras arbete. Yrkeskompetens från teori och praktik, handlingsutrymme samt kunskap de yrkesverksamma behöver för att förstå lagar och riktlinjer förklaras i den pragmatiska strategin.

7.1 Den mobiliserande strategin

De yrkesverksamma inom socialtjänsten försöker genom samtal med individen skapa en förändringstanke hos ungdomen. Individen får då sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv utvecklas genom de samtal de har med de yrkesverksamma. Inom det sociokulturella perspektivet finns en förståelse för att ”Institutionerna placerar emellertid inte bara in befintliga redskap och verktyg i verksamhetssammanhang, utan de erbjuder också ett antal typiska situationer för människors samspel med varandra”(Gustavsson, 2008 s. 21). De yrkesverksamma inom socialtjänsten arbetar för att skapa genom samspel med individen en förståelse för den tänkta insatsen.

Genom att ta ungdomens perspektiv kan socialarbetaren inkludera ungdomen i det Hjørne och Mäkitalo (2008) benämner ”ett institutionellt vi” (Hjørne & Mäkitalo, 2008 s.192). Detta

förfaringssätt innehåller både mobiliserande och disciplinerande moment. Ungdomen lär sig att ta institutionens perspektiv och ungdomen kan ha det som utgångspunkt för det egna resonemanget. Det visar sig genom att socialarbetaren med sitt uppdrag både ser individen som hon/han är ålagd att göra men också att hon/han får ungdomen till att socialiseras och med det tolkar ungdomen sin situation genom institutionens perspektiv. Vidare kan det leda till att ungdomen ges en lösning som anses vara den bästa även om det inte är till fördel för ungdomen ”Att individen approprierat institutionens perspektiv, det vill säga man har införlivat de institutionella premisserna med sitt eget sätt att förstå och resonera” (Hjörne och Mäkitalo, 2008 s.205).

Den mobiliserande strategin kan också handla om makt. Makten kan ses då socialarbetaren och ungdomen inte är överens. Det handlar om hjälp och kontroll för socialarbetaren ser vad ungdomen har för behov å ena sidan har ungdomen en önskan. Makten som visar sig här kan vara ett strategiskt handlande som kan vara att försöka få individen att se sin situation från institutionens perspektiv. Svensson, Johansson och Laanemets, 2008 beskriver att makten blir synlig då personerna inte är överens. Vidare menar de att det sker en kamp om tolkningar och meningsskiljaktighet kan uppstå. När det uppstår situationer med meningsskiljaktigheter och där makten synliggörs är det viktigt att den etiska medvetenheten finns med.

Beskrivande etik innefattar eller studerar vad människors moraliska åsikter och uppfattningar är och hur de agerar i förhållande till dessa (Banks, 2006). Beskrivande etik kännetecknas i studien av att informanten beskriver hur denne bemöter ungdomen. Det handlar om att informanten vill vara medveten om sina egna värderingar och att man ställer sig över sina fördomar samt hur man som socialarbetare agerar i sitt arbete. Att ha etiska koder på sin arbetsplats kan vara till hjälp i sitt arbete. Etiska koder kan vara ett viktigt kännetecken för ett yrke och att se etiken för att det ger en handlingsberedskap för hur jag ska agera. Millerson i Banks (2006) försöker att identifiera de faktorer som styr behovet med att införa etiska koder på en arbetsplats. Det kan vara beroende på typ av verksamhet, karaktären av verksamheten, hur tekniken ser ut, förståelse av den enskilde individen, kontakten med individen samt vad man har för skyldighet gentemot individen (Banks 2006).

En av informanterna delger en önskan om att det skulle finnas mer individanpassade lösningar. I en liten kommun finns det ett mindre utbud för individanpassade lösningar än i en stor kommun. Handlingsutrymmet kan för yrkesverksamma i en mindre kommun begränsas av de resurser och utbud som finns för ungdomar i öppenvårdsinsatser. Det kan ta sig uttryck i att få individen att välja det utbud som finns även om det inte var vad ungdomen tänkt sig.

Hjörne och Mäkitalo (2008) beskriver att individen tas med i en institutionell argumentation som handlar om utbud och efterfrågan.

Genom informanternas utsagor visar det sig att det under utredningen framkommer information som gör att socialarbetaren ser att de behövs andra insatser än det som var tänkt.

Informanten finner en utmaning att se till att det blir ungdomens beslut. Genom detta kan en mobiliserande strategi för delaktighet urskiljas. De beskrivningar informanterna gör av sitt handlingsutrymme är att det har stor frihet i sitt arbete men med ett stort ansvar. Det ligger på socialsekreteraren att göra ungdomen delaktig samtidigt som det är socialsekreteraren som styr hur delaktig ungdomen kan vara. Det är av stor vikt att socialsekreteraren får med ungdomen. Detta ger inte bara ungdomen fördelar att få vara delaktig utan det kan även skapa fördelar i samhället i stort när en ungdom får en tänkt insats. Starrin och Hagqvist (1995) lyfter fram att barn och ungdomars inflytande över sin livssituation är inte bara till gagn för individen sett utifrån ett demokratiskt perspektiv utan är även till gagn ur välfärds och folkhälsosynpunkt. Ungdomars inflytande över sin livssituation skapar förutsättningar för delaktighet.

Delaktighetsbegreppet sett från olika förutsättningar beskrivs bland annat *i vilken mån ungdomen kan vara delaktig* (Molin, 2004). För att delaktighet för ungdomen ska bli etablerad krävs det att den unge själv får föra sin talan utan att dennes vårdnadshavare talar för den unge. I avsnittet tidigare forskning lyfter vi fram med hjälp av litteratur att det är avgörande vem som är handläggare och hur denne utreder. När socialarbetaren utreder implementeras delaktighet hos den unge när socialarbetaren finner en balans mellan att den unges röst ska bli hörd och behovet av att den unges behov ska tillgodoses (Dahlberg & Forssell, 2006).

7.2 Den disciplinerande strategin

Den disciplinerande strategin tar sitt uttryck i när socialsekreterarna i socialtjänsten rätta sig efter de riktlinjer som finns både i lagen och från socialstyrelsen. Arbetet med delaktighet kan starta redan i början av utredningen. Det finns dock motsättningar med detta då socialsekreteraren redan i början av en utredning kan ha bestämt vilken insats som ungdomen ska få ta del av. Delaktigheten för ungdomen blir då mer på socialarbetarens villkor.

En uppfattning flera av socialsekreterarna gav uttryck för var att de påverkar ungdomarna mycket till en viss insats. Den beskrivande balansgången från informanten kan vara ett uttryck för en förutsättning i vilken mån ungdomen kan vara delaktig. Vissa av informanterna beskriver att delaktighet skapas utifrån de förutsättningar som finns i organisationen. Vissa hanterar sitt handlingsutrymme utifrån sin långa arbetslivserfarenhet inom socialtjänsten. Med

lagstödet hanterar och definierar de också sitt handlingsutrymme. Svensson, Johansson och Laanemets, 2008 beskriver att handlingsutrymmet påverkas till viss del av vilka rutiner som finns på arbetsplatsen och hur man som professionell tolkar situationerna runt en utredning. Vidare påverkas handlingsutrymmet också av hur interaktionen mellan socialarbetaren och individen ser ut (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008). Handlingsutrymmet och tid styrs av det ramar och lagar som finns inom organisationen. Lagen kan sätta stopp för önskningsar då det kan vara frågan om ett LVU. Detta kan ses som ett hinder för ungdomen att vara delaktig.

Banks skiljer på etiska frågor, etiska problem och etiska dilemman. Etiska frågor kan vara en kontext av statliga system. Etiska problem kan vara de situationer av involvering som socialarbetaren har i svåra moraliska beslut. De etiska dilemman kan vara när socialarbetaren står inför två val och det inte står klart vilket val som är det rätta (Banks 2006). Informanterna påtalar att de etiska frågor som uppstår kan vara när organisationen och budgeten ibland kan tendera att styra en tänkt insats för ungdomen det kan leda till etiska problem som Banks (2006) beskriver.

Ett annat hinder som beskrivs är socialarbetarens tid kopplat till ambitionsnivå. En överbelastad socialsekreterare finner att tidspressen blir stor för de uppdrag denne har. BBIC som verktyg kräver en större tidsåtgång som politiker och tjänstemän inte har kalkylerat med.

Studier påvisar att BBIC ifrågasätts då det inte alltid ställer barn och ungas delaktighet i fokus. Många gånger är det istället socialarbetarnas egna tankar och de centrala delarna i BBIC som blir viktigare än de enhetliga tolkningar som ska gälla (Svendsen, 2012).

Molin (2004) beskriver att en ambition är att göra ungdomen delaktig men *i vilken mån vill och kan ungdomen vara delaktig?* Språket kan för ungdomen vara ett hinder för att uttrycka sin vilja. Att ha förmåga att uttrycka i ord vad som är viktigt kan vara problematiskt då inte orden fullt ut finns för att uttrycka det man vill enligt informanternas utsagor om ungdomarna.

Delaktighetsbegreppet och dess förutsättningar förklaras också genom att se på *i vilken mån erbjuds ungdomen att vara delaktig?* Molin (2004) beskriver det som externa förutsättningar för delaktighet. Det kan röra sig om professionella värderingar, olika aspekter av tillgänglighet samt organisatoriska förutsättningar (Molin, 2004). Forskning inom ämnet har kommit fram till att det kan bli problem att fullt ut kunna se efter barn och ungdomars rätt vid myndighetshandläggning och rättsprocesser och ta till vara på den ungas personliga önskningsar. Det kan förklaras av att det blir svårt att anpassa alla beslut som ska tas i en utredningsprocess som rör barnet/ungdomen önskningsar i tillräcklig utsträckning (Nordenfors, 2010). De hindrande faktorer som nämnts ovan är det som vi anser spelar roll i hanterandet av

delaktighet när ungdomen inte kan närvara. Det handlar inte om att det är ungdomen som väljer att inte vara delaktig eller att det är ungdomen som inte vill. Utan det påverkas också av hur socialsekreteraren hanterar de förutsättningar och insatser som finns. Vi anser att det både handlar om interaktion mellan ungdomen och socialsekreteraren och den professionellas förhållningssätt gentemot ungdomen.

Arbetet som utredare och yrkesverksamma i socialtjänsten har en avgörande betydelse om utredningen blir god för barnet eller ungdomen. All utredning som har med barn och unga att göra bygger på att de vuxna tar hänsyn till barnens bästa och deras intresse, barnet själv kan inte fullt ut själv bevaka sina intressen utan är beroende av vuxna.

Forskningen lyfter fram att det handlar om att barn och unga ska få den information som behövs och rätt att få säga sitt oavsett vilken ålder som barnet/ungdomen befinner sig i. Det handlar om att som barn och unga kunna vara med att påverka anpassat till deras ålder (Rasmusson, Ponnert, Mattson m.fl., 2011).

Att prioritera är något som våra informanter i studien belyste som något betydelsefullt när det gäller att boka in möten som kan inbjuda den unga till delaktighet. Ett eget ansvar kan också ses som att socialarbetaren förvaltar de uppdrag som denne har i organisationen då prioriteringar hör till arbetet. Sociala praktiker i en organisation skapar förutsättningar för att individen ska känna sig delaktig genom de lagar och förordningar som finns inom det sociala fältet. BBIC och dess formulär som finns med i utredningsmaterialet utgår från att den unge ska vara delaktig. Delaktighet är en av de grundpelare som finns med i barnkonventionen, vidare beskrivs att barnkonventionen finns till för att utjämna maktförhållanden som kan uppkomma i beslutsprocesser som rör barn och unga.

En annan förutsättning för att skapa delaktighet enligt informanterna är det goda samarbetet som finns med andra betydelsefulla kontexter som skola, elevhälsa familjestödande verksamhet. Rasmusson, Höyvönen och Mellberg (2004) förklarar att BBIC: s dokumentationsformulär upplevs av skolan och utredare inom socialtjänsten som något positivt för att skapa delaktighet. Resultatet med samverkan blir då till en kollektiv handling när flera aktörer är med och skapar delaktighet. Här använder socialarbetaren sig av mobiliserande strategier tillsammans med andra aktörer för att göra ungdomen delaktig.

De faktorer som disciplinerar socialarbetaren som resulterar i begränsat handlingsutrymme är faktorer som tid och om ungdomen inte kan närvara i utredningsprocessen samt hur överbelastad en socialarbetare är i de ärenden som denne har. Vidare är ramar och lagar faktorer som disciplinerar socialarbetaren så handlingsutrymmet begränsas.

7.3 Den pragmatiska strategin

Arbetsledningen i en organisation som socialtjänsten är viktig för att strukturera upp tiden i utredningarna. En analys av resultatet pekar på vikten av att veta vilka riktlinjer som gäller i arbetet med utredningarna Rasmusson, Höyvönen och Mellberg (2004) belyser hur personal inom organisationen blev trygga i sin roll om de fick diskutera ärendet med sin arbetsledare för att sedan bestämma hur lång tid och hur mycket som skulle utredas. I studien framkommer det att bara kompetensen i sig i vissa avseenden inte hjälper vid överbelastning om det inte finns tid avsatt till det man är ålagd att göra. Men som några av informanterna beskriver så kan kunskap som innefattar både erfarenheter och yrkeskompetens skapa handlingsutrymme i tidsbegränsade situationer.

Yrkeskompetens handlar om kunskaper från teori och praktik. Kompetens kan beskrivas med både reell och generell kompetens enligt Svensson, Johansson och Laanemets (2008). Reell kompetens handlar om det varje individ har med i sitt bagage. Det kan vara från tidigare situationer man befunnit sig i eller från andra arbetsplatser där man skapat sig erfarenheter. Den generella kompetensen beskrivs med att socialpedagogen och socionomen förväntas ha en viss kompetens för att utföra arbetet. Hon/han förväntas ha kunskap om lagstiftning, individers olika livsvillkor, kunskap i utredningsmetodik etc. Genom att använda sin reella och generella kompetens i arbetet kan socialarbetaren komma att utnyttja sitt handlingsutrymme på ett mer omfattande sätt (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008). Det är fritt fram för de yrkesverksamma att välja det man tycker är relevant att ta med i utredningen samt tolka de formulär som finns i BBIC. Det innebär för yrkesverksamma inom socialtjänsten att de använder sig av en pragmatisk strategi enligt det Svendsen (2012) beskriver i sin studie. Vidare har det betydelse för flera av de informanter som deltog i vår studie tryckte på att inte utreda mer än vad som är nödvändigt.

Handlingsutrymmet kopplat till de yrkesverksammas kompetens gör att utredningarna och skapandet av delaktighet går att uppnå oavsett tid och omfattningen av BBIC som utredningsverktyg. Tid är ett hinder, vi kan med hjälp av informanternas utsagor se att de kan hantera tiden och omfattningen av BBIC med hjälp av sin kompetens och med det skapa ett större handlingsutrymme.

Informanterna beskriver att de etiska dilemman som kan uppstå i arbetet inte alltid benämns som etiska dilemman. Vi kan finna en efterfrågan hos informanterna om att reflektera mer kring etiken och dess dilemman. De beslut som fattas inom socialtjänsten legitimeras av förvaltningsregler och yrkesetiska regler men besluten legitimeras även av den kunskap och erfarenhet som de professionella besitter tillsammans med det kollegiala sammanhanget (Svensson, 2011). Det vi visar med Svensson (2011) tolkar vi som om att det i socialtjänsten

skulle kunna hjälpa för att mer belysa och hantera de etiska dilemman som kan uppstå i arbetet. Genom att man i arbetslaget kan lyfta och reflektera över etiska situationer och på så sätt utbyta kunskaper och erfarenheter. Det i sin tur kan leda till att socialarbetaren ökar sin legitimitet för dennes arbete. Vidare menar Svensson (2011) att arbetet i socialtjänsten tenderar mer att arbeta efter mallar och paketlösningar som är forskningsbaserade istället för att arbeta utifrån kvalificerade bedömningar i arbetslag. Det här kan tolkas med att det dels finns mallar som socialarbetaren arbetar efter som exempelvis BBIC som styr arbetet mer än den kunskap som arbetslaget kan besitta tillsammans och göra kvalificerade bedömningar.

8 Diskussion och slutsatser

8.1 Studiens slutsatser Delaktighetsfrämjande och Legitimitet

Avsikten med slutdiskussionen är att vi vill belysa delar av studiens resultat som vi funnit som både relevanta och intressanta. Studiens syfte har varit att förstå och tolka hur socialsekreterare hanterar frågor om delaktighet och etik i utredningar för ungdomar som är aktuella för öppenvårdsinsatser. Men också hur de såg på sitt handlingsutrymme, hur de som organisation arbetar delaktighetsfrämjande och vilka hinder och förutsättningar de ställdes inför i sitt arbete.

Med studien har det visats att organisatoriska faktorer som tid, kompetens, lagar och BBIC som kan leda till ett begränsat handlingsutrymme har stor inverkan i socialsekreterarnas arbete och kan ses som ett hot gentemot kvaliteten och det delaktighetsfrämjande arbetet för den unga. Här kom också de etiska dilemman i fokus som visar sig då arbetet handlar om hjälp och kontroll. De olika faktorerna styr till viss del arbetet med att arbeta delaktighetsfrämjande och för att skapa legitimitet för de beslut som socialsekreteraren gör i sitt arbete. Erfarenheter, kunskap och handlingsutrymme ses som förutsättningar för att främja delaktighet.

Den mobiliserande strategin är ett uttryck för legitimitetssträvande grundat på en individuell professionell styrning. Det visar sig i att socialarbetaren har ett inflytande i sitt yrkesutövande i samspel med individen för att få individens förståelse för den tänkta insatsen. Disciplinerande strategin är ett uttryck för att arbeta legitimitetssträvande. Det innebär att socialarbetaren försöker få individen att socialiseras genom att ta institutionens perspektiv. Den har sin grund i en kollektiv styrning. Legitimiteten utgör både förvaltningsregler och yrkesetiska regler för de yrkesverksamma inom Socialtjänsten. De beslut som socialarbetaren fattar legitimeras av dessa regler. Den pragmatiska strategin är ett uttryck för legitimitetssträvande som grundar sig i en individuell professionell styrning men också att de innefattar kollektiv styrning. Den individuella styrningen visar sig genom att socialarbetaren i vissa situationer väljer vad hon/han anser är relevant att ta med i en utredning med hjälp av sin kunskap och erfarenhet. Den kollektiva styrningen blir synlig då socialarbetaren med hjälp av arbetsledaren och arbetslaget diskuterar tidsramen och omfattningen i utredningen. En viktig erfarenhet som vi upplever är att professionella i sitt dagliga arbete har att hantera dessa skiftande strategier för att beakta frågor om delaktighet och etik.

Hur kan socialarbetarens syn på handläggningssamtalet förstås i termer av institutionella praktiker och sociokulturell teoribildning? Termen institutionella praktiker bidrar i vår studie med en förståelse av att både institutionen i sig och aktören i detta fall socialarbetaren arbetar

med delaktighet. Det kan uppstå dilemman då det dels förväntas att de ska upprätthålla kunskaper och normer som finns i samhället och i institutionen och dels att de som aktörer ska se till individen. Det sociokulturella perspektivet gav oss en förståelse hur yrkesverksamma inom kontexten socialtjänsten arbetar med ungdomens lärande. Slutsatsen med sociokulturell teoribildning i vår studie förklarar samspelet som sker med de yrkesverksamma och den unge i utredningarna då den unge genom samspel och lärande i samtalet får förståelse för den tänkta insatsen. I den processen gör den yrkesverksamma ungdomen delaktig, det i sin tur gör att ungdomen kan se och ta till sig den tänkta insatsen som institutionen har tänkt. Men det kan också ses som om att de yrkesverksamma till viss del manipulerar ungdomen till att ta till sig den tänkta insatsen.

En erfarenhet som vi tar med oss genom de samtal vi haft med de yrkesverksamma är att de reflekterar kring etiska dilemman som kan uppstå i handlägningsprocessen och de anser att etik är något som bör diskuteras mer i arbetet. En slutsats som vi kan se är att BBIC som utredningsverktyg inte är avgörande om en ungdom ska vara delaktig i utredningen som rör öppenvårdsinsatser. En annan slutsats vi har kommit fram till är att trots de hinder som informanterna ställs inför såsom organisatoriska faktorer, ett begränsat handlingsutrymme samt tid finns det dock förutsättningar för att främja delaktighet för ungdomar samt för att hantera etiska dilemman de ställs inför. Genom att utnyttja sitt handlingsutrymme och ta till vara på varje professionells kunskap och erfarenhet kan delaktighet främjas för den unge.

Användbarheten med studien anser vi vara att informanternas utsagor och teori pekar på att arbetet med att främja delaktighet till viss del behöver fokusera på maktperspektivet i utredningsprocessen. Vidare menar vi att studien kan visa på att ett behov finns att öka utbytet av erfarenheter i arbetslaget och minska paketlösningar för att höja kvaliteten och delaktigheten.

8.2 Studiens bidrag till aktuellt kunskapsläge

En studie om hur delaktighet skapas i socialtjänsten är relevant för dem som arbetar i socialtjänsten men också för blivande socionomer och socialpedagoger som i framtiden kommer att arbeta i socialtjänsten. Arbetet med barn och ungdomar gör att begrepp som delaktighet och maktfrågan på vems villkor ständigt kommer att vara aktuellt och viktigt. Barnkonventionens riktlinjer sätter fokus på att den unges röst ska bli hörd. Socialarbetaren behöver reflektera i sitt arbete över vilka förutsättningar som skapar delaktighet och vilka hinder som kan påverka arbetet med delaktighet för den unga i utredningsprocessen. Vi hoppas att vår studie kan bidra med reflektion kring delaktighet, makt, etik samt reflektion om

vilka hinder och förutsättningar som spelar in för att främja delaktighet i socialt arbete. Vi tror att vår studie kan ses som en inspirationskälla till att hitta ny kunskap om ämnet i framtida examensarbeten.

Delaktighet ses som en självklarhet i många sociala arbeten och att ha barnet/ungdomen i fokus. Med studien har det visats att de organisatoriska faktorerna, handlingsutrymme samt tid har en stor inverkan och kan ses som ett hot gentemot kvaliteten och skapande av delaktighet. I Svendsen (2012) och Svenbros (2008) studie riktas kritik mot BBIC som utredningsverktyg. Vi finner att det är relevant för personal inom socialtjänsten och andra organisationer som använder sig av BBIC att ifrågasätta sitt arbete med BBIC på ett konstruktivt sätt. Detta för att säkerställa kvaliteten och relevansen i arbetet.

8.3 Reflektion kring planering och genomförande av studien

Vi har kunnat se i vår studie att fler frågor och beskrivningar om öppenvårdsinsatser till informanterna hade kunnat bidra till att lyfta våra frågeställningar om hur de hanterar delaktighet. Enligt vår uppfattning hade det kunnat berika vår studie genom att få en större insyn i hur informanterna tänker och arbetar kring öppenvårdsinsatser som ungdomen kan få.

8.4 Förslag på fortsatta studier

Molin (2004, 2008) har gjort studier kring delaktighet och funktionsnedsättningar. Det hade varit intressant att se delaktighet, funktionsnedsättningar i kontexten socialtjänst och öppenvårdsinsatser. Att gå vidare och få ungdomar som informanter och hur de ser på det arbetet socialtjänsten gör för att skapa delaktighet samt vad de hade tyckt var viktigt att lyfta fram för att möjliggöra ett ännu större utrymme för delaktighet. I en sådan ansats skulle empowerment begreppet vara intressant att ta med i studien. Fortsatta studier som visar på hur yrkesverksamma skapar delaktighet för ungdomar i utredningsprocessen internationellt hade varit intressant att forska kring.

9 Referenser

Banks, Sarah (2006). *Ethics and values in social work*. 3. e.d. Basingstoke: Palgrave.

www.codex.vr.se (2012-04-02).

Dahlberg, Christina och Forssell, Anne (2006). *BBIC i praktiken - att knäcka koden*. Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, Lars och Hultqvist, Kenneth (1995) *Seendet och seendets villkor*. Stockholm: HLS Förlag

Eriksson, Maria och Näsman, Elisabet (2009). Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredarens bemötande och barns strategier. I *Socialvetenskaplig tidskrift*, Nummer 1 (2009).

Föräldrabalken (1949:381).

Gustavsson, Anders (2008). *Vår tids socialpedagogik*. I Molin, Martin, Gustavsson, Anders och Hermansson, Hans-Erik (red) (2008). *Meningsskapande och delaktighet: om vår tids socialpedagogik*, s. 9-43. Göteborg: Daidalos.

Hagqvist, Curt och Starrin, Bengt (1995). *Empowerment och lokala studier – vägar till kunskap och förändring*. I Dahlgren, Lars och Hultqvist, Kenneth (1995) *Seendet och seendets villkor*, s. 305-326. Stockholm: HLS Förlag

Hart, R. (1992). *Children's participation, from Tokenism to Citizenship*. UNICEF: Florence.

Hall, Stina (2006). *Det offentliga mötet – Om etik, tilltro och bemötande på försäkringskassan*. Malmö: Bokbox

Hultqvist, Kenneth och Dahlgren, Lars (red.) (1995). *I postmoderna strömningar och den politiska rationaliteten. En ny barn- och ungdom i vardande?* s. 209-277. I Hultqvist, Kenneth och Dahlgren, Lars (red.). *Seendet och seendets villkor*. Stockholm: HLS Förlag

Hjörne, Eva och Mäkitalo, Åsa (2008). *På vems premisser? Institutionell argumentation och socialisering av barn och vuxna*. I Molin, Martin, Gustavsson, Anders och Hermansson, Hans-Erik (red) (2008). *Meningsskapande och delaktighet: om vår tids socialpedagogik*, s. 187-207. Göteborg: Daidalos.

Jillerö, Zarah-Lena (2011). *BBIC och barnperspektivet med socialsekreterarnas ögon – En studie i sex västsvenska kommuner*. Magisteruppsats vid Institutionen för individ och samhälle. Högskolan Väst.

Konventionen om barnets rättigheter (2006). Stockholm: Norstedts.

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lindevall, Berit och Molberg, Birgith (2005). *Att handlägga ärenden i socialtjänsten*. Växjö: Gothia.

Matthews, Sarah H (2007). A window on the "New" Sociology of childhood. *Sociology Compass* 1/1 (2007).

Mattsson, Titti (1998). Barnets mening i LVU-processen. I *Socialvetenskaplig tidskrift*, Nummer 1 (1998).

Molin, Martin (2004). Att vara i särklass- om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan. *Institutet för handikappsvetenskap, IHV.Linköping: Linköpings universitet*.

Nordenfors, Monica (2010). *Delaktighet – på barns villkor?* (2012-04-02).
<http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se>

Näsman, Elisabet (1995). *Vuxnas intresse av att se med barns ögon*. I Dahlgren, Lars och Hultqvist, Kenneth (1995) *Seendet och seendets villkor*, s. 279-304. Stockholm: HLS Förlag.

Rasmusson, Bodil, Höyvönen, Ulf och Mellberg, Lina (2004). *Utvädering av BBIC- En studie av barns delaktighet och medbestämmande*. Socialstyrelsen artikelnummer 2004-123-33.

Rasmusson, Bodil, Ponnert, Lina och Mattson, Titti m.fl. (2011). *Social barnavård - några utmaningar. Glimtar från forskning ur olika perspektiv*. (2012-04-17). <http://www.soch.lv.se>

Regeringsformen (1974:152).

Svenbro, Håkan (2008). BBIC innebär ett välvilligt övergrepp på barnet. I *Socionomen* nummer 2 (2008).

Svensden, Tore (2012). *Socialarbetares förhållningssätt till BBIC – Det finns hur många fördelar som helst bara man har tid* (2012:1). Borås: FoU-Nordväst.

Svensson, Kerstin, Johansson, Eva och Laanemets, Leili (2008). *Handlingsutrymme, Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur.

Svensson, Lennart G (2011). Profession, organisation, kollegielitet och ansvar. I *Socialvetenskaplig tidskrift*. Årgång 18, Nummer 4 (2011).

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialstyrelsen (2002). *En introduktion till Barns behov i centrum (BBIC)- Ett system för utredning, planering och uppföljning av barn i den sociala barnavården*. (2002-110-20).

Socialstyrelsen (2011). *Barn och unga - insatser år 2010 vissa insatser enligt Socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga*. (2011-6-18).

Socialstyrelsen (2011). *Etik i Socialtjänsten*. (2012-04-22).

<http://www.socialstyrelsen.se/etiksocialtjansten>

Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS 2006:14). *Socialstyrelsens allmänna råd om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Taylor, Steven J. och Bogdan, Robert (1998). *Introduction to qualitative research methods: a guidebook and resource*. 3. ed. New York, NY: Wiley.

Westlund, Peter och Isaksson, Saara (2001). *Barnavårdsutredning – information, reflektion, mobilisering*. 1 uppl. Stockholm: Liber.

Wolf Sandahl, Inger (2010). *Utvärdering av BBIC på Södertörn*. FoU Södertörn.

Informationsbrev den 16 april 2012

Hej.

Vi heter Annelie Gustafsson och Lina Ingemarsson. Vi studerar på Socialpedagogiska programmet, institutionen för individ och samhälle vid Högskolan Väst, Trollhättan. Vår handledare heter Martin Molin fil dr i handikappvetenskap och lektor i socialt arbete.

Vi gör vårt examinationsarbete i socialt arbete och socialpedagogik, 15 hp. Vi har valt i vår studie att forska kring hur man inom socialtjänsten skapar delaktighet för ungdomar. Ett övergripande syfte med studien är att beskriva och analysera hur yrkesverksamma inom socialtjänsten hanterar frågor om delaktighet och etik vid handläggning av ärenden som rör öppenvårdsinsatser samt familjehems placering.

Vår studie kommer till viss del att bygga på kvalitativa forskningsintervjuer med handläggare inom socialtjänsten. Om det finns möjlighet så har vi en önskan om att göra intervjuer med handläggare inom socialtjänsten i X kommun.

Att använda sig av kvalitativ forskningsintervju innebär att vi som intervjuare kommer att kunna få ta del av handläggarnas syn på delaktighet och frågor kring etik. Vi kommer att använda oss av en diktafon och det som sägs i intervjun kommer att transkriberas och analyseras. Det som publiceras i studien är de muntliga uttalanden som informanten vill delge kring det ämnet som vi har valt att studera.

Intervjusvaren kommer att behandlas konfidentiellt vilket innebär att både verksamhet och informanter kommer att avidentifieras.

Vi ser framemot att träffa er.

Med vänliga hälsningar

Lina Ingemarsson, 0763-38 11 76, mail: liin0001(at)student.hv.se och Annelie Gustafsson, 0706-65 19 68, mail: angu0017(at)student.hv.se

<p>Forskningsfrågor</p> <p>Efter de inledande frågorna i intervjun kommer vi att beskriva våra forskningsfrågor kortfattat.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hur reflekterar socialarbetaren kring delaktighet och etik? - Hur definierar och hanterar socialarbetaren sitt handlingsutrymme? - Hur kan socialarbetarens syn på handläggningssamtalet förstås i termer av institutionella praktiker och sociokulturell teoribildning? 	<p>Intervjufrågor</p> <p>Inledande frågor</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hur länge har du arbetat i socialtjänsten? - Vad har du för utbildning? - Kan du beskriva ditt arbete för oss? <p>Halvstrukturerade frågor</p> <p><i>Delaktighet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hur ser du på begreppet delaktighet? - Hur arbetar du med delaktighet i utredningarna? - Hur skulle du vilja arbeta med delaktighet i ditt arbete? - Hur skapar ni som organisation delaktighet för ungdomen i ert dagliga arbete? - Hur upplever du att delaktigheten ser ut för ungdomen i handläggningsprocessen? - Vilka hinder kan du se i handläggningsprocessen när det gäller delaktighet för ungdomen? - Hur går ni tillväga om ungdomen inte kan närvara i handläggningsprocessen? <p><i>Etik</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hur ser du på begreppet etik? - Vilka etiska dilemman kan du uppleva i ditt dagliga arbete? - Hur resonerar ni i arbetslaget kring de
---	---

etiska dilemman som kan uppstå i utredningen?

Organisation

- Kan du beskriva ditt handlingsutrymme för att skapa delaktighet i utredningen?
- I vilken mån tror du att socialtjänsten påverkar ungdomen för att komma fram till ett beslut?
- Kan du nämna några organisatoriska förutsättningar för att skapa delaktighet för ungdomen?
- Vilka styrdokument finns i organisationen som inbegriper begreppen delaktighet och etik?

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel. 0520-22 30 00 Fax.0520-22 30 99
www.hv.se

